

Gedenkschriften van Taxandria

Geschied- en Oudheidkundige Kring der Antwerpsche Kempen

NIEUWE REEKS 1, 1929. — N° 1.

VORSSELAER

Geschiedkundige Aanteekeningen over het Dorp
en zijne Heeren

door

E. H. A. VAN OLMEN

Volksoverleveringen en Liederén

door

JOHN LEYSEN

EMINENTISSIMO. AC. REVERENDISSIMO.

DOMINO. CARDINALI.

JOSEPHO. ERNESTO. VAN ROEY.

MECHLINIENSI. ARCHIEPISCOPO.

BELGII. PRIMATI.

CAMPINIÆ. ILLUSTRISSIMO. FILIO.

VORSSELAER. NATO.

HIC. PRIMUS. TAXANDRIÆ. RESTAURATÆ. LIBELLUS.

VENERABUNDE. NUNCUPATUS.

Zijne Eminentie Kardinaal Van Roey

Voorwoord

De titel van dit werkje beantwoordt aan het doel dat wij ons voorstelden: eenige aantekeningen geven over de geschiedenis van ons geboortedorp.

Wij hopen dat het voor de inwoners van Vosselaer een genoeg zal zijn een en ander over het verleden van ons dorp te vernemen. Wij hopen nog dat dit werkje de eerste bouwsteen zal zijn voor een grootere en volledige geschiedenis over « der vaders wel en wee » in den loop der tijden.

Dit werkje is de korte samenvatting van nota's, genomen bij doorzoeking van Vosselaer's Gemeentearchief, bij opzoekingen in het Rijksarchief te Brussel en bij lezing van menig geschiedkundig werk of tijdschrift.

Wij hebben zooveel mogelijk in den tekst zelf verwezen naar de bron, waaruit wij de aantekening hebben geput.

Voor de nota's over de Heeren hebben wij vooral geraadpleegd:
Butkens: TROPHEES DE BRABANT, La Haye, 1724;

Le Roy: NOTITIA MARCHIONATUS S. R. IMPERII, Amsterdam, 1678;

J. de Ras: HISTORISCHE AANTEKENINGEN OVER DE HEEREN IN HET LAND VAN ROTSCLAER, Leuven, 1907;

Ganshof: ETUDE SUR LES MINISTERIALES EN FLANDRE ET EN LOTHARINGIE, Bruxelles, 1926;

Galesloot: INVENTAIRE DES ARCHIVES DE LA COUR FEODALE.

Voor verdere « Bibliographie » verwijzen wij naar het werk van *Z. E. H. Kan. Jansen*: BIBLIOGRAPHIE DE LA CAMPINE ANVERSOISE, Turnhout, 1913; dat voor de geschiedenis van Kempische dorpen een echte goudmijn is.

Wij moeten hier ook onzen hartelijken dank betuigen aan den Weledelen Heer baron de Borrekens, die ons de nota's over de fa-

milie van de Werve bezorgde. en aan Z. E. H. Kan. Jansen, die ons zijne rijke bibliotheek ter beschikking stelde en ons menige belangrijke bijzonderheid over onze dorpsgeschiedenis meedeelde.

Missen is menschelijk en dit werkje zal dan ook wel voor meer dan een terechtwijzing gelegenheid geven. Wij zullen die zeer gaarne aannemen.

De grootste hulp voor het opmaken van onze volledige dorpsgeschiedenis zouden ons die families kunnen geven, die in bezit zijn van oude papieren, onze gemeente betreffende. Zooveel belangrijke documenten zijn in den loop der tijden links en rechts verspreid. te Vosselaer zelf en ver daarbuiten! Mogen wij op die hulp rekenen?

VORSSELAER

I. Het huidige dorp.

Het dorp Vorsselaer, kanton Herenthals, arrondissement Turnhout, heeft een oppervlakte van 2.764 hektaren en telt ruim 3.000 inwoners.

Aardkundig behoort heel de oppervlakte tot het Flandrisch verdiep, met op de hoogste punten, b.v. aan den houten molen op het Moleneinde, eilandjes van het Poederleeverdiep. Op de laatst gemelde plaats kan de liefhebber in het ijzererts een heele verzameling afdrukken van de Poederleesche zeeschelpen vinden. Bij het graven van drinkwaterputten worden op de hoogste punten van de dorpskom, in de onderste lagen van het Poederlee-verdiep, vaak allerlei overblijfselen van grootere zeedieren aangetroffen. De E. H. Dieltens, vroeger pastoor te Vorsselaer, bezit daarvan een schoone verzameling.

De Flandrische grond bestaat hoofdzakelijk uit zand met kleine witte kwartskeitjes, hij is oorspronkelijk geel-bruin, en is zeer arm aan plantenvoedsel. Best kan die grond in zijn natuurlijke toestand worden nagegaan in de landduinen van de Molenheide of van het Zand.

Het hoogste punt van het dorp, 17 m. boven zeespiegel, ligt juist op de plaats waar de houten molen staat op het Moleneinde; de dorpskom zelf ligt op peil 15, de verdere hoogtelijnen schommelen meest tusschen 15 en 10.

Ten Zuiden, in de valleien van de Aa en van hare bijloopen, de tweede en de derde beek, liggen de graslanden, Noord-Oostwaarts van het dorp liggen de eigenlijke heivelden en de zoogezegde Molenheide, ten Zuid-Westen is feitelijk een groot dennenbosch. In de heide komen, vooral na de winterregens, nog menigvuldige vennen voor, waarvan het *Berkven* het grootste is.

Vorsselaer is een typisch ontginningsdorp, waar, eigenaardig genoeg, de beste — dat is de zwarte humusgrond in de laagten — niet de eerste ontgonnen werd. Tegenwoordig wordt er wederom veel ontgonnen, en maakt men meest heide tot weide.

Vorsselaer was, tot over een twintigtal jaren, een echt Kemisch landbouwdorp, met de op een dorp onmisbare ambachten,

bezat drie molens (heden nog een), twee brouwerijen en een weverij. De heer *Karel Van Roey* begon er over een 40-tal jaren het vervaardigen van kerkmeubelen — hij maakte onder meer de beameubeling van de Kerk der abdij van Westmalle — en de heer *Henri Maes* heeft, tot na den oorlog, hetzelfde kunstambacht voortgezet.

Rond 1905 begonnen op het dorp zelf een paar inwoners, die den stiel geleerd hadden te Antwerpen, het slijpen van diamant, en heden telt Vosselaer honderde diamantslijpers.

Het uitdelven van moerasijzererts, *steen* zeggen ze te Vosselaer, rijk aan vivianiet, verschaftte tot aan den oorlog ook werk aan verscheidene arbeiders.

Voor de toeristen en liefhebbers van natuurschoon is het bezoek van het dorp ruim de moeite waard. Wij noemen hier enkel op — de beschrijving volgt verder — de bijzonderste merkwaardigheden van ons dorp: het kasteel, de kaak, het oude Schaliënhuis, het klooster, de kerk met haren eigenaardigen toren; de molenheide, de groote heide met hare vennen (Berkven en Zwart Goor), het binnenbosch, de prachtige drevén naar het kasteel, de wouwers, en nog meer andere plaatsen die den natuurliefhebber echt Kempische tafereeltjes te zien geven.

Het landbouwbedrijf zelf heeft, vooral in de laatste jaren, dank aan de boerengilde en landbouwonderwijs, groote vorderingen gemaakt. Het is voor de hand nog een gemengd bedrijf: vee en akkerland, waarin hooge opbrengsten worden verkregen. In den laatsten tijd ook begint men er zich toe te leggen op tuinbouw, vooral op het winnen van vroege aardappelen en erwten.

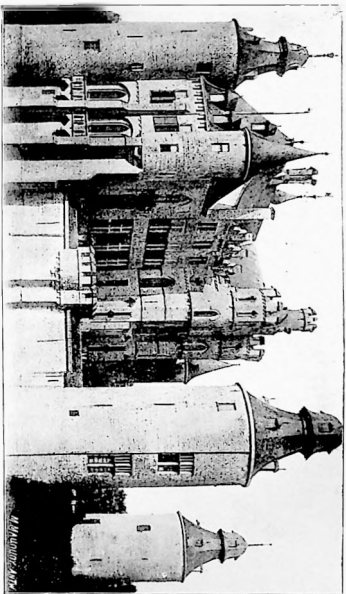
II. Het oude Vosselaer.

Hoe ver kunnen wij in het grijze verleden teruggaan voor de geschiedenis van ons dorp?

Laten we hier niet stilstaan bij de plaatselijke volksoverlevring die beweert dat Vosselaer, samen met de aanpalende dorpen, Grobbendonck en Pulle, vroeger deel uitmaakte van de stad Ouwen. Wij weten (1) dat het huidige dorp Grobbendonck in vroeger eeuwen Ouwen hiet; dit dorp lag een kwartuur Noordwaarts van de tegenwoordige dorpskom; ter streke waar nu een O. L. Vrouwekapel, staat men vindt in den grond nog de vestingen der parochiekerk van Ouwen.

In de molenheide, en in het binnenbosch werden gekapte en

(1) Zie daarover meer in P. J. Goetschalckx: *Geschiedenis van Grobbendonck, Hoogstrachten*, 1897. Deel I, blz. 2 en volgende.

*Huidig Kasteel van Vorsselaer,
Eigendom van den Welgeden Heer Baron E. de Borrekens.*

geslepen silexen uit het Steentijdvak gevonden; zij behooren zeer waarschijnlijk tot de voorhistorische begraafplaats op Boschhoven. tusschen Grobbendonck, Pulle en Vosselaer gelegen. (1)

Uit het Romeinsch tijdvak is ons alleen bekend het fraaie bronzen afgodbeeldje op voetstuk, den 13 April 1907 te Sassenhout in de vallei der Aa gevonden. M. Strcobant (2) meent dat het een bovenstuk is van een Romeinsch legervaan. Het berust heden in het Museum van Taxandria te Turnhout, en een afgietsel daarvan in het Museum van het Half Eeuwpaletis te Brussel.

De volksmond weest ook te vertellen dat de Heerstraat een oude Romeinsche baan zou zijn.

Kan de toponomie, de studie der plaatsnamen, ons misschien inlichten over het oude Vosselaer?

Een studie over onze toponomie kan nu ernstig worden aangepakt. De E. H. Dr. Prims heeft in het tijdschrift *Bijdragen*. 1928, een afschrift gegeven van het oudste Cijsboek van ons dorp, beginnende rond 1381, waarin een rijke schat benamingen van inwoners en van grondstukken voorkomt. (Zie verder blz. 27.)

Leert de naam zelf van ons dorp ons iets over zijn oorsprong?

Wij weten dat *laer* volgens Kilianen beteekent een onbebouwde vlakte. (3) Dit woord werd vroeger veel gebruikt: Pottmeyer vond in onze provincie alleen een 80-tal plaatsen met deze benaming. (4)

De beteekenis van *Vors* is niet zoo klaar: verschillende schrijvers geven daarover den meest uiteenlopenden uitleg. (5)

In vroeger eeuwen heette ons dorp altijd *Vorsselaer aen 't Zandt*; de volksmond liet de *r* wegvallen — nu nog spreekt men « Veusselair » uit, — en daarom was er de bepaling *aen 't Zandt* bij noodig om ons dorp te onderscheiden van Vosselaer bij Turnhout.

De aanleg zelf, of beter gezegd, het kadasterplan van de dorpskom, mag ons laten besluiten dat ons dorp een Frankischen oorsprong heeft. Kenmerkend voor het Frankische dorp is de driehoekige dorpsplein of de Biest, met in het midden de waterput, en

(1) Zie Taxandria 1904-05, Nr 2. blz. 71.

(2) Zie Taxandria 1907, Nr 2, blz. 100 en volgende.

(3) Prof. Carnoy, in: De plaatsnamen van de Brusselsche omgeving, overdruk uit Verslagen en Mededeelingen der K. Vl. Ac. 1925, geeft op blz. 15: *laar* = open plaats in een bosch.

(4) Bijdragen, 1909, blz. 426.

(5) Misschien is de beste uitleg wel de volgende, als het oude Furgalare uit het testament van St. Willebrordus echt is: *Fursi* = gaspeldoorn, een soort stekelachtige brem.

de aanleg van het dorp zelf op een hoogte, in de nabijheid van loopend water, van graslanden en bosschen.

Dat alles is te Vorsselaer terug te vinden; de waterput — in onze archieven *Penseput* (1) geheeten — werd nog niet zoo heel lang geleden gevuld en heet nu « de blijk ».

Voortgaande op deze gegevens mogen we dus aannemen dat de eigenlijke stichting van ons dorp is toe te schrijven aan een groepje Saal-Franken die, aangetrokken door de gunstige plaatsomstandigheden, misschien reeds in de vierde eeuw, hier hun woonstee hebben neergeslagen.

Bij opzoekingen is ons meermaals gebleken dat ons dorp van in de vroegste tijden goed bevolkt was, tot zelfs op de verst afgelegene gehuchten als Perlaer en Sassenhout.

Over het inwonersaantal hebben wij volgende gegevens; wij nemen aan dat ieder huisgezin 5 personen telt.

In 1437: 191 huizen, waarvan 30 bewoond door behoeftige (niet belaste) families; bevolking: 955.

In 1464: 144 huizen; bevolking: 720.

In 1472: 109 huizen; bevolking: 545.

In 1480: 89 huizen, waarvan 32 bewoond door behoeftige families, en 7 huizen onbewoond; bevolking: 445.

In 1496: 69 huizen, waarvan 17 bewoond door behoeftige families; bevolking: 345.

In 1526: 161 huizen, en 7 onbewoond; bevolking: 805.

Wij ontleenen deze cijfers aan *J. Cuvelier* (2), maar wij twijfelen sterk of ze wel juist zijn. Die «haardtellingen» werden gedaan met het doel de belastingen vast te stellen en het niet onmogelijk dat er moeite gedaan is om het getal belastbare huizen zoo klein mogelijk op te geven.

Voor het jaar 1496 geeft die schrijver nog elders in zijn werk (blz. 512) het volgende: « Michiel Peters ende Jan Vekemans, schepenen, hebben overgebracht 69 bewoende heertsteden bij hueren eede; daer af zijn heyligheesthusen 22, item 7 hoeven cloosteren ende poerters toebehoorende ende 7 leenen. Ende boven desen 9 onbewoonde ».

Uit dit stuk moesten wij dus heel andere cijfers aannemen dan schrijver hooger in zijn boek vermeldde.

(1) Zie *De Keuren van Vorsselaer in Taxandria*, 1910, blz. 10.

(2) *Les dénombrements de foyers en Brabant, Bruxelles*, 1912, p. 464-465. In een studie over « Iets over de bevolking der Kempen in vroeger eeuwen » in *Oudheid en Kunst*, 1925, bl. 49, geeft Gommers voor Vorsselaer, aannemende dat er 5 inwoners waren per huis: 1436 : 295; 1496 : 250; 1472 : 310; 1526 : 210. Die cijfers zijn evenmin aan te nemen.

Voor het jaar 1374 geeft *Cuvelier* (blz. 11) op dat er te Vosselaer 227 volwassenen waren die jaarlijks, drie jaar lang, een gouden motoen zouden geven om de onkosten van den veldslag van Basweiler (1371) te helpen betalen.

In het Cijnsboek van rond 1381 (1) telden wij een goed 80-tal cijnsplichtigen, inwoners van Vosselaer. Het is ons daarbij opgevallen dat in dienzelfden cijnsboek zoo heel weinig huizen als cijnsplichtig worden vermeld: meestal zijn het beemden en vooral nog heiden, of grondstukken die nog niet zoo lang ontgonnen zijn.

Vermelden wij hier als eigenaardigen maatregel tegen de neerzetting van arme huisgezinnen van vreemde dorpen komend, het reglement door onze dorpsregeerders in 1713 verkregen van den Raad van Brabant, waarbij geen vreemde familiën zich in Vosselaer mogen vestigen als ze niet 300 gulden in de dorpskas storten of goeden borg stellen.

A. — *Het oude Dorpsbeeld.*

Voortgaande op aantekeningen uit de archieven, kunnen wij ons het oude Vosselaer b. v. van rond 1600 tamelijk goed voorstellen. De drie zijden van de groote dorpsplaats zijn bezet met half steenen, half houten huizen; meestal boerderijen; in het midden de vierkantige waterput, waar, des Zomers de kikvorsschen in kwaken dat het een plezier is, en waarin de boeren van de « Plaetse », spijs verbod van Schepenen, boomen in laten « wateren ». Rond den Penseput lindeboomen.

Geen kwestie van steenwegen toen: de baan van Grobbendonck op Sassenhout (die niet den huidigen steenweg volgde) is 's Zomers een zandberg, 's Winters een poel en toen den 2 Juni 1550 de gouvernante der Nederlanden, Maria van Oostenrijk, met haar gevolg van Mechelen over Lier naar Turnhout reisde, hadden de 180 paarden een heel beetje last om de zwaar beladen wagens door Vosselaer op 't Zandt te trekken. (2)

Voor de stallen dier boerderijen lagen de mesthoop en de « hakselhoop », en met veel recht en reden verboden de Costuymen van Santhoven: « de vuylichheit van messie, oft verckens kote ter stræten uyt te leyden, maer is de selve ghehouden soo te leyden, dat de gebueren daer deure gheen en stanck, ofte letsel en hebben ». (3)

Westwaarts van de dorpskom, ligt de kerk (de oude nog, misschien ligt ze in puin, vernield door de geuzen!) De

(1) Zie Bijdragen 1928, Jaatste aflevering.

(2) *Taxandria*, 1908, blz. 532.

(3) Costuymen ende Ordinantiën van Santhoven, art. 148.

oude kerk was gebouwd in gothischen stijl en had geschilderde kerkramen. Een laag beukenhaagje rond het kerkhof.

Wij gaan voort, komen aan *de Kroon* (waar die heden nog staat), de vergaderplaats der schepenbank en der soms zoo rumoerige bijeenkomsten van alle gemeentenaren.

Links van de kerk de pastorij — op de plaats waar heden het gemeentehuis staat — en daarnevens (nu school en brandspuitbe-
waarplaats) de groote schuur waarin E. H. pastoor zijn tiendeoogst kan bergen. Wij trekken den Heikant in, hebben links en rechts huizen van « neringdoeners » — o.a. een wever, een blauwverver, — die ook herberg houden en komen, juist voor het Schaliënhuis voor een tweede driekantige dorpsplaats waarlang kleinere boeren en neringdoeners hun woonstee hebben. Westwaarts « de gulden hof » waar bij het schieten voor den koning, de hooge wip zal oprijzen, en waar 's Zondags de gildebreeders zich met den handboog oefenen.

Wij komen terug op onze stappen, tot aan de groote dorpsplaats, slaan den weg op Sassenhout in, en hebben hier links en rechts nog een paar boerderijen en verder een kleermaker. Rechts een eindje van de baan *het Schrans*.

Daarna kunnen we nog de gehuchten bezoeken. Er zijn er drie: *Perlaer*, het oudste waar de Heer zijn molen heeft, waar al het graan moet gemalen worden, *Vispluk* waar het kasteel staat, *Sassenhout* met zijn groote boerderijen en goed ingezeten schaapsboeren die in 1435 een schoone kapel Maria ter eere bouwden.

Boerderijen, heiboerkehshuizen op al de gehuchten; woningen met de achterzijde naar de straat, met lage stroomdaken nevens de hooge groote schuren.

B. — Het oude dorpsleven.

De meeste inwoners zijn landbouwers en doen behalve 's Winters wanneer er tijd is voor de blijc gildefeesten, kalmptjes hun gewoon dagelijks werk. Als iedereen op tijd zijn buikje vol krijgt, pastoor en heer zijn tienden heeft, de cynsen betaald worden en als de hooge oomes van Brussel uit, langs den hoofd-officier van het kwartier van Gheel, geen te zware belastingen of beden vragen, dan gaat alles goed. Zoolang er geen oorlog is in 't land! Want dan — alhoewel ze nevens geen grooten verkeersweg liggen — krijgen ze « die volckeren van oorloghe » te billeteeren en te voeden of moeten hooge sommen uit de « Comme » ophalen — desnoods geld gaan leenen — om die soldaterij te beletten te veel kwaad te doen.

En dan nemen ze zelfs de noodige voorzorgen! Den 7 Juli

1758 wordt er een « extraordinaire vergaedinghe » gehouden waarop de regeerders beslissen: « vermits men gehoord heeft dat de Hannoverse soldaten te Tongerlo geld geëischt hebben, een som geld te leenen bij de ingezetenen en deze som gereed te leggen in de « Commune » en, zoo de soldaten iemand zouden meevoeren als gijzelaar het dorp hem zal vrijkopen ».

Ten gevolge van zulke voorvallen drukten de dorpslasten soms zwaar op de inwoners en meer dan eens vernemen wij van kleine boerkens die aan het dorp stukken heiland, soms ook hun huis, afstonden om de dorpslasten te betalen.

Het oude dorp heeft weinig betrekking met vreemde plaatsen: als er wat overschiet op de boerderij wordt het te gelde gemaakt op de markten van Lier en Antwerpen.

Met de kasteelheeren heeft men in den loop der tijden zeer afwisselende betrekkingen: de *van Rotselaers* zijn blijkbaar goede Heeren, die — vooral als ze te Vosselaer verblijven — meewerken om de dorpelingen vooruit te helpen. Onder de *van Arenbergh's* gaat het minder goed — die zijn ten andere zeer zelden hier, — onder de *Proosten* is het een reuzenproces bijna 50 jaar lang, en slechts onder de *van de Werves* komt weer de oude traditie van den Heer die beschermer en weldoener is, terug in voege.

Over de Fransche Omwenteling en den Boerenkrijg op ons dorp is ons, spijs ons onze opzoekingen weinig bekend. Wij vonden in de archieven een lijstje van 9 jongens die opgeroepen werden om het Fransche leger te vervoegen.

De E. H. Henricus Van Eyck, pastoor te Vosselaer moest in 1798 naar Holland vluchten en verbleef er drie maanden; de E. H. L. J. Devries, onderpastoor te Vosselaer bleef, ondanks het gevaar in de parochie (1).

C. — De grondeigendom in den ouden tijd.

De eerste Heer had van den Brabantschen hertog het heele dorp te leen gekregen rond 1272. Wat de hertog daar nu juist bezat is niet te weten, waarschijnlijk meest heide en weeste gronden.

Het is opvallend hoe weinig boeren er eigenlijk voor heel de hoeve cijnsplichtig zijn, of leenen zooals ze toen zegden van den Heer. In 1535 waren er een dozijn volle leenen en later vermindert dat getal.

De meeste boeren waren eigenaar van hun huis en van een deel land; zij huuren (leenden) van den Heer een of meer stukken

(1) P. F. Gebruers: Eenige aantekeningen over den besloten tijd en den Boerenkrijg en de Kempen; Gheel, 1890, blz. 77.

land, vooral grasland en woeste grond. De grootste boer betaalde als leen- (huur) geld in 1535 een paard. Het blijkt uit de archieven dat de Heer toelating gaf, mits zekere verplichtingen in natura of in geld, stukken uit zijn bezit te ontginnen.

De Heer is eigenaar van alle banen, en geeft door de straetbrieven recht om boomen langs die banen te planten. (1)

De gemeente zelf, ook de H. Geesttafel en de Kerk bezitten gronden: de gemeente bezit vooral woesten grond aerd of vroente genoemd, die ook, zooals de woeste grond van den Heer, mits zekere voorwaarden mag worden ontgonnen of zooals het toen hiet, « ingeslagen ».

Verder was er het recht van « pasteuringhe » of vrijgeweide: van na den hooioogst tot begin Mei, mocht ieder ingezetenen een bepaald aantal koppen vee of schapen in het « gebroeckt » laten grazen. Verkoopingen van have of grond onder de inwoners gebeurden meestal uit de hand, en de akten daarvan werden voor de Schepenbank verleden.

Het is ons opgevallen hoe rond 1435 en rond 1720 er welstand op ons dorp heerschte: het lezen van akten van verkoopingen van have en inboedel lieten ons toe dit te besluiten.

III. Kerkelijk Vorrsselaer.

Geen enkele geschiedkundige aanduiding vonden we over de stichting der parochie.

In het veel omstreden stuk dat het « Testament van St. Willebrordus » heet (2), en dat gedagteekend wordt van 726, komt de benaming voor van *Furgulare*, plaats die de groote Kempenapostel met nog andere ten geschenke kreeg van Rauchingus en Bebelina en die hij in zijn zoogezegd testament overmaakte aan de Benediktijner abdij van Echternach, heden in het Groot-Hertogdom Luxemburg.

Sommige geschiedschrijvers beweerden dat de benaming *Furgulare* ons dorp moet aanduiden.

Voor de eerste maal is er in geschiedkundige bronnen spraak van Vorrsselaer ten jare 1123. Dat jaar geeft bisschop Buchardus van Kamerijk aan het kapittel zijner kathedraal de kerken van Anderlecht en Vorrsselaer (3). In dien akt zien wij dat de kerk van

(1) Zie Twee Straetbrieven van Vorrsselaer in Oudheid en Kunst, 1910, en in de hiernavolgende Bewijsstukken, den Straetbrief voor Vispluk.

(2) Zie: Miraeus, Op. dipl. I, 11; Analecta Bollandiana XXV (1906) blaz. 163; Bijdragen, 1907.

(3) Zie Analectes II, 1855, blz. 18-20.

Vorsselaer den titel draagt eene « volle kerk » (*ecclesia integra*) en twee afhankelijkheden heeft: de halve kerk (*ecclesia media*) van Lille St. Pieter, en de kapel (*quarta capella*) van Poederlee. In dien akt zijn de namen der voornoemde parochies als volgt geschreven: Forlaria, Lisleo en Poderla.

Het feit dat bij het begin der XIIde eeuw Vorsselaer reeds dochterkerken bezit, mag ons doen aannemen dat de parochie toen reeds zeer oud was. Dat kan ten andere nog afgeleid worden uit het feit dat St. Pieter de patroonheilige is van parochie en kerk: een patroonskeuze die, volgens de geschiedschrijvers, vooral door de eerste Evangeliepredikers onzer streek werd toegepast.

Het kapittel van Kamerijk bezat het recht den pastoor te benoemen en oefende dit recht uit tot aan de Fransche omwenteling.

Het Kapittel van Kamerijk was tiendeheffer te Vorsselaer, maar had ook zekere verplichtingen: onderhoud van den toren en van de pastorij. De huidige pastorij werd door het Kapittel gebouwd op het einde der 18de eeuw.

De parochie van Vorsselaer behoorde tot in 1559 tot het bisdom Kamerijk en tot de landdekenij van Antwerpen; vanaf gemeld jaar kwam Vorsselaer onder het nieuwe bisdom Antwerpen en behoorde tot de dekenij Herenthals: in 1802 kwam de parochie, bij dezelfde dekenij blijvende, onder het aartsbisdom Mechelen.

Den 18 Juni 1300 werd door Petrus, bisschop van Kamerijk, in onze kerk een kapelanie gesticht ter eere van St. Petrus. In den akt komen volgende plaatsnamen voor: *Maelbempt, Acker Boswet, Blertensacker, Segbroeck* (1)

In het jaar 1381, den 17 Januari, stichtte Geeraard van Rot-selaer, heer van Vorsselaer, bij testament, in onze kerk vier nieuwe kapelaniën en vermaakte daarvoor aan de kerk de som van 40 oude gouden deniers gulden. De Heer vraagt in dat testament ook dat de inkomsten der twee oude kapelaniën zouden verhoogd worden, zoodat ze dezelfde inkomsten hadden als de vier nieuwe. (2)

Mgr de Ram vermeldt in zijne Synopsis (blz. 314) voor het einde der veertiende eeuw slechts 4 kapelaniën: eene zonder naam, die van O. L. Vrouw, van St. Pieter en nog een van O. L. Vrouw.

De huidige kerk dagteekent uit twee verschillende perioden :

(1) *Analectes*, XI, 1874, blz. 173.

(2) Het oorspronkelijk handvest wordt bewaard in de kerkarchieven van Vorsselaer; een afschrift daarvan verscheen in *Bijdragen* 1902, blz. 233. Wij weten niet of al die stichtingen konden uitgevoerd worden: die Heer had zooveel schulden gemaakt!

1) het hoogkoor, de middenbeuk en de toren werden gebouwd rond 1630; (1) 2) de twee zijbeuken werden bijgevoegd in 1839.

De spil van den toren « eene schoone lange naelde » zegt een akt van 1761, werd gemaakt in 1631. Ook dit jaar werd er eene nieuwe horloge geplaatst, deze werd in 1746 hersteld door Balt. Scafteur van Kessel.

In 1759, toen de toren erg bouwvallig werd, kwam het tot een langshepend proces tusschen de tiendeheffers (Kapittel en Kerk) en de Gemeente, waarbij het Kapittel onder meer voorstelde den bol uit den toren weg te nemen. De Gemeente hield eraan de naald met den bol te houden. (2) Nog in 1792 werd er met Kamerijk onderhandeld over een torenherstelling.

In de 18de eeuw had de toren drie klokken, waarvan eene de « thiendeklocke » hiet.

In 1749 werd een nieuw orgel aanbesteed: « met twee suffisante blaesbalcken clavier van C sol ut onder tot D la re boven, met 14 registers ». Verbraecken van Gheel zou het leveren — zonder het hout dat de gemeente moest verschaffen — tegen 950 gulden courant; het oude orgel werd tegen 50 gulden geschat.

De kerk zelf bezit eenige merkwaardigheden. Het houten bekleedsel van het hoogkoor, vooral het beeldhouwwerk der paneelen, is kunstig afgewerkt.

Een schilderij, waarschijnlijk vroeger middenstuk op het hoogaltaar, verbeeldt de kruisiging van Petrus, een ander — het middenstuk op O. L. Vrouw altaar — verbeeldt Maria's Hemelvaart.

Op het O. L. Vrouw altaar staat heden een heel eigenaardig Lieve Vrouwebeeldje, afkomstig uit de oude kapel van Sassenhout.

De oude houten beelden van Ste Lucia, Ste Barbara en vooral van St. Joris te paard, zijn niet zonder waarde.

Tegen den muur aan de uitgangsdeur van den Evangeliekant, staat een fraaie grafzerk in gothischen stijl: deze steen lag vroeger midden op het hoogkoor, en daaronder rustte Jan van Rotselaer, heer van Vosselaer, gestorven in 1495.

De zware poort in gesmeed ijzer, hangend aan twee arduinen palen bij den ingang van het kerkhof, werd gemaakt in 1782 door Jacobus Bartholomeus.

De kapel van Sassenhout.

Op het gehucht Sassenhout werd rond de jaren 1435 een ta-

(1) Waarschijnlijk herbouwd na vernieling of verval in den geuzen tijd. Wij hebben tot nu toe over Vosselaer in den geuzentijd niets kunnen vinden, dan de vernieling der kapel te Sassenhout.

(2) Resolutieboek (van 1749 tot an. 6) Gemeentearchief.

Schandpaal (1 Oct. 1752) en Toren der Kerk van Vosselaer.

melijk groote Mariakapel gebouwd. Ze werd gesloten onder de Fransche omwenteling, viel in puin en werd rond 1825 afgebroken. Heden wijst alleen een klein staakkapelletje, een 100-tal meter noordwaarts der Aabrug, en een stuk grond met houtgewas omzoomd, de plaats aan waar vroeger de kapel stond. In zijn werk over de Brabantsche Mariaheiligdommen zegt Wichmans in 1632, dat het toen een zeer gekend heiligdom was. (1)

In den geuzentijd werd deze kapel erg beschadigd; nog in 1608, zoo zegt een stuk uit de dorpsarchieven « stonden alleen sommige mueren nogh recht ».

Andere kapellen.

1) *De kruiswegstatiën* nevens den weg in het Vispluksch veld. De eerste statie bevindt zich in een groote kapel; op het altaar een merkwaardig beeld van O. L. Vrouw van Zeven Weën. Deze kruisweg werd begin der voorgaande eeuw gebouwd door een landbouwer, Petrus Verhaert.

2) *De kapel van O. L. Vrouw van Lourdes*, nevens de kasteeldreef, opgericht door de familie van de Werve.

3) *De kapel van O. L. Vrouw van Lourdes* op het Heiken, opgericht door M. K. Van Thielen, inwoner van het Heiken, die lang in Engeland verbleef. Vroeger stond hier een staakkapelletje, wel bekend door al de bezoekers van Mie Broos op het Heiken. Cato, de oude pachteresse van de Nieuwe hoeve plaatste er jaarlijksch in de Meimaand een eigenaardig dichtstuk ter eere van Maria

Het dorpsonderwijs in den ouden tijd.

Wij geven daarover, bij het kapittel over kerkelijk Vorsselaer, eenige aantekeningen omdat in vroeger eeuwen het onderwijs zoo dicht bij het kerkelijk leven stond.

In den heelen ouden tijd was de kapelaan gelast met de school, later kwam er een schoolmeester, die tezelvertijd kerkkoster-organist was en daarom in de omgangstaal en in de archieven kortweg « de coster » wordt genoemd.

In een akt van 22 Mei 1749, vonden wij « de instructie » waerop de E. H. Pastoor, de Heer, de Drossaard en de Schepenen « de costerye van de parochiale kercke van Vorsselaer, alsmede het schoolmeesterschap met het spelen der orgel, zullen vergeven » aan Philippus Ludovicus van Dyck:

Na eenige voorwaarden betrekkelijk zijn werk in de kerk: op 't dorp wonen, tweemaal de week Maandag en Zaterdag de kerk « vaeghen », « het lynwaet opvouwen », « de horlogie bestieren »,

(1) A. Wichmans, Brabantia Mariana, Antuwe 1632.

« op de ueren luyden opdat het volck op sijnen tijdt soude connen naer de kercke comen », gaat het dan voort meer bepaald over zijn bediening als schoolmeester.

« Item sal onder den Catechismus present moeten syn om de kinderen volgens behooren te doen stil zijn gelijk hij oock in andere diensten daer oock sal moeten opletten ende misdoeners daer over straffen nogh de kinderen niet laeten uytgaen voor aleer de groote menschen uyt de kercke sijn.

— Wat aengaet de schoole die sal hij gehouden sijn te houden het geheel jaer door uytgenomen een maendt in den ooght ende alle weken eenen halfven dagh, ende sal de kinderen moeten leeren lesen ende schrijven: alsoock het chijfferen waer voor hij sal treeken. te weten voor het cijferen vier st. alle dry maenden boven den ordinaeren loon van het schoolgelt.

— Item sal oock moeten leeren den sanck die daar goestie toe hebben, mits boven den ordinaeren loon te betaalen vier stuyvers.

— Item sal alle Saturdaghen gehouden sijn de kinderen te leeren hunnen paternoster, geloof, 10 geboden, 7 sacramenten enz. soo ende gelyck die staen in den cleynen ofte grooten Catechismus van Mechelen, ende ieder kint in 't paarticulier dat van buyten doen lesen ».

Op zelfden datum werd er besloten voor den schoolmeester te laten maken « eenen goeden stoel met eenen lessenaer ende de noodighe bancken ».

Toch moet het schoollokaal er maar heel eenvoudig hebben uitgezien: vier muren en een dak. In 1782 kreeg de school een zoldering en de heer graaf v. d. Werve gaf een stoof op voorwaarde « dat de noodige houillie sal geleverd worden half door den armen en half door de gemeijnte ende wat aengaet de karrevrachten, deselve zullen alleen gedaen worden door de gemeynte ».

Wij hebben geen gegevens over het al of niet goed bijwonen der school: het is ons echter opgevallen dat bij volksvergaderingen, wanneer al de opgekomen « gemeyntenaeren » hun naam moesten zetten onder de in het Resolutieboek ingeschreven beslissing, er dan altijd heel weinig zijn die niet kunnen teekenen, b.v. in 1691 op 31 handteekens slechts vier kruiskens, in 1702 zijn er op 56 handteekens 12 kruiskens. Slechts enkele keeren zien wij een schepen teekenen met een kruisen.

IV. Het oude dorpsbestuur.

De gemeente werd bestuurd door een Schepenbank van 7 schepenen, met daarbij een vertegenwoordiger van den Heer die eerst *meyer*, en sedert 1559 *drossaerd* genoemd wordt.

De schepenen werden gekozen door den Heer, gewoonlijk voor een jaar, beginnende met St. Jan: zij deden den eed voor den Heer of voor zijn afgevaardigde, meyer of drossaerd.

De schepenen kozen, voor een jaar, beginnende Half Oogst, een burgemeester die de geldzaken der gemeente beheerde.

Voor rechtsgedingen en bestuurlijke aangelegenheden, werden gevolgd « de Costuymen van Lier » en voor salarissen, keuren, enz. « de Costuymen van Santhoven ».

Het dorp bezat daarbij zelf een *Keure* of een plaatselijk gebruikelijk recht, waarin we vele eigenaardigheden leeren over het openbaar dorpsleven in den ouden tijd. (1) Alle jaren, te Jansmisse (24 Juni) werd een algemeene dorpsvergadering gehouden, waarop sommige artikelen van de *Keure* werden gewijzigd of nieuwe bijgevoegd.

De schepenen vergaderden gewoonlijk in de groote herbergzaal van *De Kroon*, die heden nog bestaat.

Gewoonlijk werden die schepenvergaderingen alle 14 dagen gehouden; als er zeer belangrijke dorpszaken te regelen waren, dan werden ook al de ingezetenen uitgenoodigd. En dan was er soms wel een beetje rumoer!

De *secretaris* der gemeente schreef de akten, hield het schepenregister of Resolutieboek, hij had in zijn huis een groot deel der archieven van de gemeente, (2) de bijzonderste stukken werden, samen met het geld, bewaard in de « *Comme* » een zwaar eiken kist met verscheidene sloten, die bewaard werd in het plaatske onder de horlogiekamer in den toren. Die kist berust heden op het gemeentehuis.

Op het einde der 17de eeuw, rond 1680, geraakt heel het dorpsbestuur in de war: een drossaard die niet naar de dorpszaken omzag, een reuzenproces met den Heer, en plaatselijke twisten. Een echte warreboel! Den 28 Februari 1686 hadden « de proprietarissen ende gegoyde pachters ende inghesetenen bij den Raede van Brabant, een Requeste ingediend daer bij sij te kennen gaven dat aldaer soo menichvuldige abusen voorvallen soo op 't stuck van d'administratie van Justitie 't houde van de Genechten, het beleyden van wegen, rivieren ende waterloopen... dat daerinne bij een vast Reglement diende geremediert te worden... »

Het Hof van Brabant gaf den 20 Decmber 1690 een vonnis ten voordeele der aanvragers en deed een nieuw Reglement voor het

(1) Wij hebben die *Keure* laten verschijnen in *Taxandria*, 1910.

(2) Zoo is het dan gebeurd dat bij verhuis naar een ander dorp de familie van den overleden sekretaris soms belangrijke documenten mee verhuisde, zooals blijkt uit de Resolutieboeken.

dorpsbestuur opstellen: het verscheen in druk in 1691 en droeg den titel: *Reglement op d'Administratie. Beleyden, ontfanghen der cheynsen, het doen van vacatien, enz., voor den dorpe van Vorsse-laere op 't Sant* tot Brussel, bij Peeter Vleugaert, Boeck-drukker, wonende op de Houtmarckt, 1691.

Ons dorpsarchief bezit nog een dezer zeer zeldzaam geworden boekjes. Zie blz. 39 een uittreksel van dit Reglement.

Eigenaardig, ja echt vermakelijk soms is een ander proces dat den 24 Mei 1688 begon tusschen dorpsregeerders en den kasteelheer Proost. In 1701 zonden de « regeerders » naar Brussel een pak papier met allerlei klachten over den Heer: 410 artikelen! Waarop de Heer antwoordde met een bundel papier, inhoudende 145 artikelen tegen de regeerders!

Ons archief bezit verscheidene bundels over dit proces, en in het Staatsarchief te Brussel zagen wij daarover een goed gevuld dossier. Den 1 September 1716 kwam het eindelijk tot een akkoord tusschen kasteel en dorpsregeerders.

Als voorbeeld van plaatselijke rechtspraak geven wij hier een vonnis onzer schepenbank, uitgesproken den 26 Augustus 1675, tegen vader en zoon J. die in den nacht van 9-10 Maart van dat jaar te Grobbendonck, in den watermolen, gestolen hadden: « twee sacken met haver, seven sacken met saedt, twee vaetjes met smout, eenen sack rapbroodt ».

— « Wijsen en verclaeren voor recht naer voorgaenden advijs van rechtsgeleerde manisse des Heeren Drossaerts dat den gevangene sal worden gegeeseld en gebannen uit deze heerlijcheyt voor den tijt van thien jaeren op pene van andermael gegeeseld, gebrandmerckt en gebannen te worden voor andere thien jaeren op pene van de galghe, condemnierende tot dijen den gevangene inder misen van Justitie ter behooren tauxatie en moderatie ».

Soms was er werk op den winkel: op den « gerechtsdag » van 21 Mei 1682 hadden de schepenen 32 processen te onderzoeken! En jammer dat de opzet dezer studie niet toelaat over enkele van die processien wat te vertellen! Daar werd soms gelachen!

Al hetgeen moest bekend gemaakt worden aan de bevolking werd Zondags na de hoogmis door den *voster* afgelezen of meege-deeld. Die bekendmaking hiet en heet heden nog « het kerkgebod ».

Andere openbare ambtenaren.

De *voster* wij zeggen nu de veldwachter, werd aangesteld door den Heer, en werd betaald deels in natura — veertig veertelen koren — deels in geld.

De *bedesetters* waren op ieder gehucht personen die de belastingen moesten ophalen, ze hieten ook *collecteurs*; zij hadden het altijd niet aangenaam bij de uitoefening van hun ambt.

De *sekreteris* werd aangesteld door den Heer, hij woonde de vergaderingen der schepen bij en stelde het verslag daarvan op in het Resolutieboek.

De *kerkmeesters* en de *kapelmeester van Sassenhout* werden gekozen door E. H. Pastoor, in een lijst voorgedragen door den Heer of door de Schepenen (1).

De *coster* werd benoemd door E. H. Pastoor, hij was terzelfder tijd organist, schoolmeester en kosten. Zijn woning, de *costerij*e was eigendom der gemeente.

De *Heilig-geestmeesters* werden voorgesteld door de Schepenen, gekozen door den E. H. Pastoor; ze hadden het beheer van de H. Geest-tafel, 't is te zeggen van alle de goederen waaruit onderstand werd gegeven aan de behoeftigen. Zij moesten ieder jaar een rekening van inkomsten en uitgaven overleggen. Voor 1576-77 had de H. Geest als inkomsten: rogge: 22 mud, 2 veertel, 3 loopen; geld: 272 g. 5 st. 1 bl. — Uitgaaf: rogge: 21 mud; geld: 316 g. 4 st. 3 bl. Een stuk grasland te Vorsselaer draagt nu nog den naam van *H. Geestbeemd*.

Dorpszegels.

Wij vonden in de dorpsarchieven dat het dorpsbestuur vijf verschillende zegels gebruikte:

- 1) een met het wapenschil van de van Rotselaer's: een lelie;
- 2) een met het wapenschil der van de Werve's met als randschrift: *Sigillum comitatus de Vorsselaer*;
- 3) een van onder de Fransche omwenteling met als randschrift: *Drpa. 2 Nèthes, Arrond. de Turnhout*, en als middenschrift: *Mairie de Vorssele* (sic);
- 4) een van uit het Hollandsch tijdvak met als randschrift: *Plaatzelijk Bestuur Prov. Antwerpen*, en met als middenschrift: *van Vorsselaer*;
- 5) de tegenwoordige gemeentezegel: als randschrift: *Gemeentebestuur Vorsselaer, Pr. Antwerpen*, met in het midden het wapen der van de Werve's.

(1) Zie Reglement op d'administratie van de kerkke, capelle en de H. Geest goederen binnen de dorpen van Vorsselaer ende Lichtaert. 10 Juni 1709. en Placcaeten ende ordonnantiën van de hertoghen van Brabant, 1648. V, blad. 77.

V. Het Klooster. (1)

Zusters van Vorsselaer; hoe goed en hoe gunstig is die naam gekend, geheel ons aartsbisdom door, en zelfs ver daarbuiten!

Geen wonder! Daarin het Kempisch dorp werd in 1820 een boompje geplant dat onder Gods mildsten zegen groeide en gedijde, de maatschappij ten goede en Zijne Kerk ter eere.

Het Moederhuis der Congregatie van de Zusters der Christelijke scholen van den H. Jozef Calasanz telt heden 115 bijhuizen met ruim 1000 zusters die het onderwijs geven aan 30.000 kinderen.

Het klooster heeft te Vorsselaer een eigen Normaalschool en in de onderwijswereld is het goed bekend hoe zeer degelijk onder-richt daar wordt gegeven.

Hoe kon te Vorsselaer zoo 'n prachtige instelling tot stand komen en gedijen?

De Voorzienigheid weet uit kleine oorzaken groote gevolgen te doen voortvloeien en gebruikt nederige werktuigen tot groote meesterstukken. Zoo hier.

In de eerste jaren van den Hollandschen tijd verbleef op het kasteel van Vorsselaer Mevrouw Regina de la Faille, weduwe van den Heer Graaf, Karel Bernardus van de Werve.

Deze edele dame heeft op ons dorp zeer veel goed gedaan: nog heden blijft hare gedachtenis met eerbiedige dankbaarheid bij de oude Vorsselaersche families bewaard.

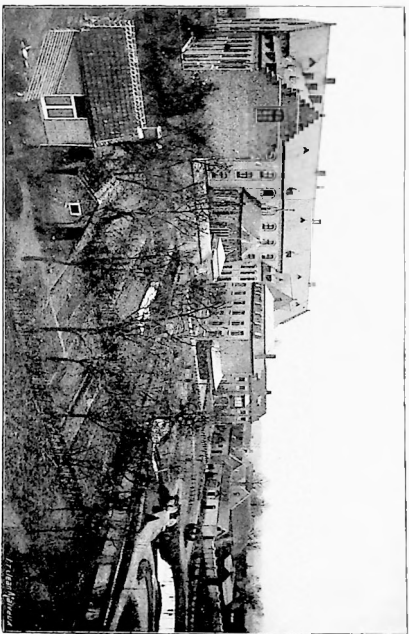
De schoonste parel aan de kroon harer menigvuldige goede werken zou worden de stichting van een meisjesschool en van een klooster voor Zusters die het onderwijs zouden geven.

De Voorzienigheid heeft de zaken zoo geleid dat ze daarvoor de noodige hulp zou krijgen.

Rond dien tijd — 't was juist November 1819 — kwam *Pater Donche* zich te Santhoven — ongeveer twee uur van ons dorp verwijderd — vestigen. Die oprecht merkwaardige priester zou de ijverige medehelper worden bij de stichting van school en klooster te Vorsselaer.

Pater Donche! In onze oude families weten ze er nog zooveel over te vertellen! Hij had ook zoo 'n fel bewogen leven gehad! Hij was geboren te Brugge den 18 Juli 1769, studeerde te Tamsche, trad in het Seminarie te Brugge: hij zou priester worden. Maar daar komt de beroerde tijd der Patriotten, en Donche trekt met de

(1) Zie meer hierover in: *Geschiedenis over het ontstaan van het klooster der Zusters van Vorsselaer*, Meerhout, J. Le Bon 1908 en P. Bongaerts: *Levensbeschrijving van pater L. Donche*, Turnhout, Splichal, 1891.

Klooster der Zusters van den H. Jozef Calasanz te Vosselaar.

goede vaderlanders tegen de Oostenrijkers op, vecht mee te Namen, verricht heldendaden als soldaat, en... gaat terug naar het Seminarie in 1791; hij wordt den 21 September 1795 priester gewijd.

Na een kort verblijf als onderpastoor, eerst te Brugge, daarna te Watervliet, begint E. H. Donche een echt missionarisleven. Een zeer gevaarlijk baantje op dat oogenblik, want de Fransche speurhonden zitten de priesters overal op de hielen.

E. H. Donche volbrengt zijn zending, ontsnapt aan alle gevaren en nu nog vertelt men ten onzent en elders de vele guitige toeren die hij — als in 't leukste kluchtspel — de Fransche gendarmen speelde!

In 1802 leeft hij eenigen tijd te Kortrijk, en wordt daarna te Parijs opgenomen in de « Societeit des Geloofs », een kloosterorde die de toen opgeheven Jezuïetenorde zou vervangen. Hij predikte missie in Normandië, onderwees te Belley in 't Zuiden van Frankrijk, daarna te Roeselaere, woonde opnieuw te Kortrijk, predikte te Gent, verbleef te Wezel bij de verbannen Gentsche Seminaristen, en predikte te Amsterdam waar zijn naam nog voortleeft als een vurige bevechter van het protestantisme.

Onder het Hollandsch bestuur had die ijverige missiepriester weldra aan den stok met het protestantsche landsbestuur en na zijn sermonen te Antwerpen in 1817, wist de Regeering zoo te sjacheren dat de ijverige apostel vanaf Juni 1818 geen openbaar priesterambt meer mocht uitoefenen.

Met toestemming zijner oversten kwam hij zich te Santhoven vestigen. « Daar, zeide hij, zal ik trachten de bloedende wonden mijns harten eenigszins te heelen, met mijn gekruisten Jezus alleen te leven en, met mijne gelukkigere broeders in den geest vereenigd, mij zelven te heiligen door het gebed en het plegen van goede werken: zulks is thans Godes wil en welbehagen. Fiat! »

Santhoven zou geen rustoord zijn! Pater Donche woonde er zoo dicht bij een nieuw missieveld, en het werk dat hij hier zou beginnen zou zijn voornaamste levenswerk worden.

De pater van Santhoven, de edele kasteeldame van Vosselaer, die beide zochten naar middelen om in den nood van den tijd te voorzien, brachten hun gedachten en gebeden samen. En zoo ontstonden met een slag twee nieuwe inrichtingen:

1) Een meisjesschool die nevens godsdienstig en algemeen onderwijs, ook handwerk zou leeren dat geldelijke verdiensten zou aanbrengen;

2) Een kloosterorde die voor dat onderricht zou zorgen.

Den 28 Juni 1820 komen twee Juffrouwen uit Tilburg te Vosselaer op het kasteel: Adriana Maria Touwenbergen, geboren

den 24 Oogst 1788; Maria Petronella Backers, geboren den 17 December 1795.

Den 5 Juli van dat jaar begon de school in een huis, gelegen tegen de dorpskom, ongeveer op de plaats waar nu de hoofdingang is van het klooster. De Gravin had dit huis, samen met drie andere kleinere daarnevens, gekocht van den Heer de Limpens van Herenthals. Een groote hof, toen met vlas bezaaid, lag achter de woningen.

De twee Juffrouwen betrokken het grootste huis en begonnen daarin de school. « de werkschool » zooals ze toen genoemd werd. Ze leerden de meisjes — er waren er ook uit de naburige dorpen — brei- en naaiwerk, en Catechismus. De dorpsonderwijzer, Fr. Aerts, gaf tegen een plaquet (0.32 fr.) per les, onderwijs in lezen, schrijven en rekenen. De volwassen meisjes verdienden een dagloon door het spinnen van wol en vlas.

De gravin deed de handelszaken en Pater Donche steunde de heele inrichting met raad en daad.

De gravin had een verzoekschrift gericht tot het aartsbisdom, en den 11 Mei 1822 antwoordt de vicaris-generaal Forgeur, in naam van den prins aartsbisschop de Mean, dat deze de inrichting der school ten volle goedkeurt.

De burgerlijke overheid — het toenmalig Hollandsch bestuur — kwam zich ook met het jonge schooltje moeien. De Hollanders hadden dien rumoerigen pater niet vergeten, en toen ze hoorden dat hij daar te Vosselaer aan 't werk was, stuurden ze twee speurhonden om te zien of de wet niet overtreden werd.

Die heeren doorsnuffelden heel het huis der schooljuffrouwen, maar kwamen van een kale reis thuis! Pater Donche, die in den Franschen tijd erger dingen bijwoonde en doormaakte, had de « Zusters » de les voorgelezen, en de heeren kregen op hun vragen zulke antwoorden dat ze vastliepen.

De gravin schreef daarop aan den Heer Gouverneur der provincie, en deze antwoordde den 6 December 1822 met een goedkeuring en een belofte van bescherming.

Den 26 April 1825 meldde een brief van den « Sekretaris van het Kabinet des Konings » dat de school « ook zonder goedkeuring van hare statuten zal kunnen blijven bestaan ».

Daarmee was dit pleit gewonnen.

Wat was er intusschen gekomen van het plan van Pater Donche te Vosselaer een kloostergemeente op te richten?

In het begin leefden de twee Juffrouwen zonder eigenlijken kloosterregel: zij onderhielden de verbintenissen welke zij tegenover de gravin hadden aagegaan. De E. Pater Donche en de toen-

malige dorpspastoor, E. H. Van Eyck, waren de geestelijke raadgevers en bestuurders.

Den 6 Mei 1822 gaf Pater Donche aan zijne geestelijke dochters den eersten Regel: heden nog de grondslag van den kloosterregel.

In September van datzelfde jaar kwam de derde Juffrouw: Maria Donders uit Tilburg.

De Juffrouwen noemden elkander «Zuster», de inwoners noemden ze «Juffrouwen».

Einde 1829 waren er reeds 18 Zusters.

In 1834 werd een nieuwe Regel opgemaakt en door het aartsbisdom goedgekeurd.

De stichting van Vorsselaer werd spoedig een moederhuis: St. Pieters-Lille kreeg Zusters in 1828: 's Gravenwezel den 2 Juni 1828; Campenhout in 1829; Deurne in October 1831; Contich en Brasschaet in 1832.

Den 8 December 1833 kregen de Zusters het eerste kloosterhabijt, en den 13 Mei 1834 kwam Z. D. H. Engelbertus, aartsbisshop van Mechelen, de Professie der eerste Zusters bijwonen, in de kerk te Vorsselaer.

De edele dame Mevrouw Gravin de la Faille had zelf den volen opbloeï van haar werk niet mogen zien: zij overleed den 14 December 1827 in den ouderdom van 68 jaren.

Pater Donche zegde dien dag: «Die droeve dood is niet alleen aan de Congregatie, maar aan de ontelbare behoeftigen en aan allen die haar kenden, een beweënlijke slag geweest en aanzien voor een groot ongeluk».

Pater Donche was en bleef de ijvervolle bestuurder te Vorsselaer en in de bijhuizen.

En toch zou die zoo werkzame priester zijn leven niet als kloosterbestuurder eindigen.

Hij denkt eraan zelf in het klooster te gaan, hij weet dat zijn stichting nu op vaste gronden rust, en spijs de smekingén zijner Zusters, vertrekt hij, en den 10 Juli 1840 krijgt hij op dringende aanvraag, ontslag als algemeen bestuurder der Congregatie.

De 74-jarige novice te Drongen is daar een voorbeeld, wordt te Namen geplaatst, en maakt er het plan een missietocht in het Walenland te beginnen. Hij de man van 75 jaren! Dat plan kon niet doorgaan, en hij wordt aalmoezenier bij de Zusters van den Goeden Herder te Namen.

Nog menig ander apostolaat begon en voltrok de onvermoeibare grijsaard, te Namen, te Doornik en elders, totdat hij in 1855

te Leuven aanlandt. Daar, bij het prediken van een retraite in O. L. Vrouw ter Dominikanen, wordt hij door een longontsteking neergelgd, en den 14 October 1856 overleed de « Apostel van Vlaanderen ».

Recht kenmerkend is hetgeen voorviel bij zijn afsterven! Bij het snorkende ademhalen — gevolg der longontsteking — zeide hij lachend aan den broeder ziekenoppasser: « Broeder, de trein naar de eeuwigheid gaat vertrekken, ontsteek het licht ». Toen die krisis voorbij was, hernam hij: « De trein is weg en Gilleken is nog hier! Blaas de kaars maar uit ».

Hij werd begraven op het kerkhof der orde bij de Abdij der Norbertijnen te Heverlee.

't Is hier de plaats niet om de volledige geschiedenis van klooster en scholen te verhalen. Vergenoegen wij ons met nog eenige bijzonderheden aan te stippen.

Rond 1845 werd het klooster vergroot, en in 1856 werd de kapel gebouwd.

In 1870 werd plechtig het vijftigjarig bestaan van de Congregatie gevierd.

In 1902 kreeg het klooster zelf een Normaalschool.

In 1903 begon men den bouw van het nieuwe klooster en van de Normaalschool, welke den 19 October 1905 plechtig door Z. E. Kardinaal Goossens werd ingewijd.

In 1907 werd de E. H. J. R. Otten, leeraar aan de Normalschool, benoemd tot bestuurder van het klooster.

De nieuwe kapel werd gebouwd even voor den grooten oorlog, en in 1920 vierde men plechtig het honderdjarig bestaan der Congregatie.

VI. Eenige merkwaardigheden.

Het *Schrans*, (1) een hoeve omgeven met grachten, werd waarschijnlijk ingericht als toevluchtsoord in den geuzentijd, rond 1580. Het *Schrans* kreeg in de Vorsselaersche geschiedenis een eereplaats omdat daar het vaderhuis was van onzen beminden kerkvoogd Zijne Eminentie Kardinaal van Roey.

Het *Schaliënhus*, in den heikant, werd bewoond door een Spaanschen edelman *Manriquez de Lara* in de tweede helft der achttiende eeuw. De archieven van dien edelman — gestorven den 23 April 1783 — berusten op ons gemeentehuis. Hij liet al zijne goe-

(1) Zie over de schansen : An. Soc. roy. d'Archéologie de Brux. XXV, 1914, p. 56 en Bulletin de la Com. roy. d'histoire LXXX 1912, p. 53.

deren aan de H. Geesttafel (armbestuur) en de gemeente besliste den 19 October 1784, tot zijne zielerust jaarlijks eene gezongene Mis te laten doen en zijn naam op het Zondagsgebed te zetten. Nog jaarlijks met Allerzielendag hooren de parochianen zijn naam in het Zondagsgebed.

De Kaak. een eigenaardig arduinen monument op de dorpsplaats, werd daar geplaatst in 1752. De kaak diende om gestraften « aan de kaak » = aan den schandpaal, ten toon te stellen. Een volksvertelling zegt dat daar ook een moordenaar werd gehalsrecht.

De Wouwers. Op korten afstand van het kasteel liggen de zoo geheeten *Vierkantige* en de *Achtkantige Wouwers*. Deze twee vijvers werden aangelegd, meenen wij, voor vischkweek. Men zegt ten onrechte « Achtkantige wouwers »; deze vijver is uitgegraven in vorm van twee met den voet tegen elkaar staande heraldische leliebloemen, het familiewapen der van Rotselaer's.

Wij vonden de Wouwers reeds vermeld in een akt van 8 November 1497.

De oude gilden en andere vereenigingen.

Heden bestaan nog in ons dorp volgende oude gilden:

De gilde van St. Joris; deze heeft voor haren patroonheilige een ruitersstandbeeld in hout laten maken, dat heden boven de doopvont geplaatst is.

De gilde van St. Ambrosius of « de bieguild » zooals men ten onzent zegt, bezit een standaard uit de eerste helft der voorgaande eeuw.

De gilde van St. Sebastiaan bezit een zeer oude prachtige vlag, en de leden dragen heden nog de oude kruisbogen in de processie.

In lateren tijd zijn verscheidene nieuwe vereenigingen tot stand gekomen: wij vermelden: de Ste Ceciliakring, de Zangmaatschappijen, de Fanfaren, de Boerengilde, de Werkmanskring, enz.

VII. De gehuchten en plaatsnamen van Vorrsselaer.

De oudste gehuchten zijn: *Perlaer* (nu *Pallaer-Aerd*), *Vispluk*, *Sassenhout*. De andere gehuchten zijn van jongeren datum. De *Klissenhoek* dankt zijn naam aan een groote boerenfamilie *Clissen*, die daar — de plaats hiet toen nog *Perlaer* — reeds woonde rond 1380.

Ziehier de namen der inwoners van ons dorp rond 1380, ver-

meld als cijsplichtig van den Heer van Vosselaer; wij schrijven naar hedendaagsche wijze de namen met hoofdletters. (1)

Heinrik Van den Dike, Jan Van Noever, Jacobs Geerts, Mer-ten Hagens, Margriet Borchmans, Dielis De Laet, (2) Johannes Van Alderbraken, Geert Peters, Claes Vekemans, Jan Loeys, Willem Corte, Jan Van Wesembeke, Jan Clissen, an Van Wicken-vorst, Lijsbeth Van Lier, Aerd Noyens, Peter Van den Brande, Willem Willems, Kateline Van der Straten, Gode Clissen. Jan Van Geevars, Heinrik Verstraten, Geerd Van Lille, Jan Van der Straten, Pauwel Bruynseel, Jan Poerter, Lijsbeth Swofls, Willem Bellens, Wouter Lemmen, Jan Van der Meere, Jan Backeniets, Reyn Eyn-dens, Jan Meenens, Diel Noyens, Reyn Haghens, Wouter Soeten, Peter Van Molenscoot, Heinrik Van Molle, Wouter Ongenaden, Jan Smeets, Jan Van Olmen, Cole Drammen, Jan Van den Eynde, Ghijsbrecht Daem, Jan Goedelden, Jan Verzant, Heinrik Lemmens, Jan Van Zande, Heinrik Wouters, Machiel Vermolen, Geert Plo-nijs, Lijsbeth Adaems, Jan Van Kerstinen, Meeus Pauwels, Geert Lambrechts, Jan Bellens, Heinrik Van Wildiaerden, Heinrik Clacus Box, Peter Van den Brand, Reynke Showers, Mathijs Jacops, Heinrik Oeden, Jan Gollens, Godevaert Pijnarts, Kateline Van Pere, Lijsbeth Coene, Matheus Van Blanckelaer, Lijsbeth Van Peelt, Sti-ne Ghissels, Jan Rombouts, Heinrik Kennen, Kateline Wielmans, Lijsbeth Van der Molen, Jan Scampaert, Jan Smeets, Machiel Maerscalex, Aert Van den Dale.

De huidige inwoners van Vosselaer zullen hierin nog al ver-scheidene bekende namen vinden; *wij hebben dus in ons dorp ver-schillende families die daar ruim 500 jaar lang bleven bestaan.*

Verscheidene van deze familienamen hebben gediend om later plaatsen aan te duiden: de familie Clissen gaf haar naam aan den Klissenhoek, de namen der families Backeniets en Scampaert duiden nu groote stukken heidegrond aan: De Backeniets en De Scham-paert. De cijsboek van 1430 vermeldt op de Perlaer een familie Van Loeven; deze familienaam zal later het gehucht Loovenhoek aanduiden. Ook het Strateneinde dankt, meenen wij, zijn naam aan een familie Van Straten.

De plaatsnamen vermeld in de oude Cijsboeken van 1381 en 1430 zijn de volgende:

(1) Al deze namen werden getrokken uit « De toponiemen van Vosselaer » door E. H. Dr. Fl. Prims in Bijdragen 1928.

(2) Deze Dielis De Laet hiet eigenlijk Massijs, woonde op het Eikeschrans onder Ouwen gelegen (het goed van Ijkele, zegt ons cijsboek) en was een der stamvaders van den grooten schilder Quinten Massijs. Een ander familielid Heinrik Massijs heeft een tijd lang te Vosselaer gewoond rond 1450.

Rubroek, Mosoet, Waxheyde, Scootvelde, Winkelstraat, De Locht, Winckeleusel, Korte heyde, Strijvoert, Thagenbroecken, Varenberg, Waerschapen, Geweren, Tloker, Molenscoot, Gemeynen Aert, Pulredijk, Rommouts venne, Heystakker, Meere, Goesbogaert, Varenacker, Haekbeemd. Lare, Ketelboenders, Beghinen-vloet, Eyghenheide, Poget, Vosbroek, Goor, Monevloet, Scoutsbeemt, Ghemeynenworp, Waterlaet, Goorbeemd, Ghevenacker, Veesdoncsblok, Hilderling, Tissienrijt, Smaelvoort, Segbroec, Oestacker, Moensende, Broeckstraat, Scupleden (nu Schipleer), Nustraet, Strateneynde, Arennest, Stakenbroeck, Houw, Spoerdijk, Stripperstraat, Maelbeemd, Scootveld, Weetbroec, Blaect, Lovenersbeemd, Nuweheyde, Morteleycke (ook Mortereyke), Hage, Roeke, Horrick, Zoerde, Driebunders, Peynsepoel, Thogenblok, Mortel, Heystacke, Teneynde, Ruymkel, Hoeleycke, Strepe, Reevoert, Cortsacker, Bruel, Sporehof, Reacker, Padeacker, Mijdelcloet, Wascht, Hoeleycke, Primshof, Valvekenheyde, Roeten, Veesdonc, Scantbrake, Werfeld, Ruymckel, Neerstrucke, Stoppelbloke, Molenbeemd, Molenheyde, Verlorenkost, Veldstraat, Hocheyde, Segge, Menensveld, Coelstraat, Kwadedijk, Zittershage, Hofstad, Coolsheyde, Snijdersvoort, Witven, Boynhof, Parmansblok, Duyfacker, Boetdonck, Kattensteert, Horrinc, Byesen, Geetbeek, Roeterven, Holenbeemd, Revortsche beemd, Kretenborck, Raephoeve, Egeenenacker, Maes-Ryetbeemd, Rosesvoert, Mosthoef, Mosterstrate, Willegh, Berckelbosch, Wijgaerde, Paelberg, Enck, Mispeldonck, Muysdonck, Beerdonck, Steevoort, Esoelbeemd, Bremdonck, Spijker, Keerbosch, Riemensblok, Doeracker, Woransheyde, Nuwe hoeve, Poeger, Stosbeemd.

Ook van deze benamingen leven er vele heden nog voort.

Uit deze cijsboeken stippen wij nog volgende bijzonderheden aan:

- 1) Vorsselaer had vóór 1381 reeds zijn houten molen;
- 2) De hedendaagsche benamingen: eerste, tweede en derde brug, bestonden toen ook reeds; de *Nieuwe hoef* op het Heiken droeg toen ook reeds dien naam.

VIII. Namen die met eere verdienen bewaard. (1)

(1) *Jan Baptist Anthonis*, student aan de Hoogeschool van Leuven in 1764, licentiaat in de rechten, Raadsheer bij den Souvereinen Raad van Brabant. (*Rapidus de Berg.*, II, 44.)

(1) Zie Kan. Jansen: Bibliografisch Naamboek, Brecht 1925.

2) *Pater Bonaventura* — Frans Schellinx, geboren den 10 October 1684, zoon van Pieter Godfried en Clara Catharina Mast, werd Minderbroeder Capucien te Leuven in 1702, en was opvolgens gardiaan te Velp in Holland van 1721 tot 1725, te Hasselt 1731-34, te Meersel 1735-38, Gelder 1738-41. Hij stierf te Aerschot den 8 Maart 1743. « Een heel verdienstelijk man die in de Orde veel goed gesticht heeft » zegt de geschiedschrijver der Orde. (1)

3) *Joseph Blockhuys*, geboren den 3 Mei 1825, onderwijzer te Schaerbeek, schrijver van verscheidene werken over tooneel en opvoedkunde. (Bibliogr. nat. I, 1886. 105).

4) *E. H. Karel Van Rooy*, geboren den 26 October 1854, overleden in 1916 als pastoor van het Gasthuis te Turnhout, was opvolgens onderpastoor te Vollezele, kapelaan te Overbroeck-Brecht, onderpastoor te Norderwijck, pastoor te Gierle. Hij schreef verscheidene zeer verdienstelijke werken over geschiedenis, waarvan wij hier vermelden: *De Boerenkrijg*, *De Kapel van O. L. Vrouw op 't Zand te Norderwijck*, *Oudheidkundige inlichtingen*.

5) *Z. E. H. Alois Van Roey*, geboren den 12 Februari 1839, oud-deken van Haecht, overleden te Vosselaer den 5 Februari 1915, ridder in de Leopoldsorde, gekend redenaar en oudheidkundige.

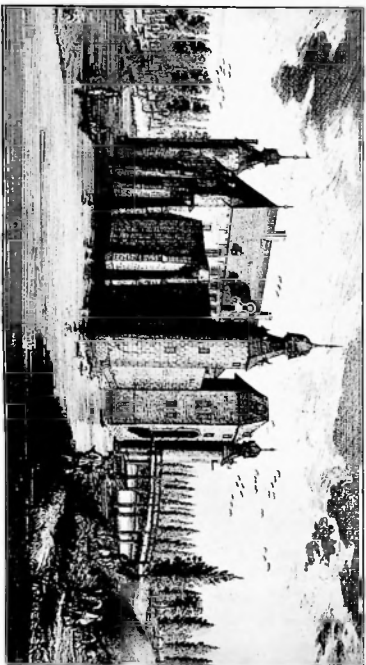
6) *Z. E. H. Leonardus Van Roey*, broeder van voorgaande, geboren 12 October 1853, overleden in 1913 als pastoor-deken van Zout-Leeuw, lid van het hoofdbestuur van het Davidsfonds.

7) *Z. E. Kardinaal Josephus Ernestus van Roey*, geboren den 13 Januari 1874, studeerde te Herenthals, was er in alle klassen de eerste, was primus in de Wijsbegeerte en werd als zoodanig feestelijk ingehaald te Vosselaer, studeerde te Leuven de godgeleerdheid en werd na het verdedigen van een meesterwerk, doktor-meester in godgeleerdheid, was eerst leeraar te Leuven, later grootvicaris van Z. E. Kardinaal Mercier, en werd den 12 Maart 1926 door Z. H. Pius XI gekozen tot Aartsbisschop van Mechelen. Hij werd bisschop gewijd te Mechelen den 25 April en plechtig te Mechelen ingehuldigd den 2 Mei van dat jaar.

Den 20 Juni 1927 werd hij door Z. H. Pius XI verheven tot Kardinaal, en kreeg als titelkerk het beroemde heiligdom van *Ara Caeli* te Rome.

Het geboortedorp heeft zijn doorluchtigen zoon gehuldigd : als aartsbisschop Zondag, 13 Juni 1926, en als kardinaal den Zondag, 21 Oogst 1927.

(1) Oudheid en Kunst, 1922, blz. 14. De Capucijenn uit de huidige dekenij Herenthals, door P. Hildebrand, O. M. C.

Oud Kasteel van Vorselaar.

[Le Roy. Nov. March. S. R. I. 1679].

IX. De Heeren van Vosselaer.

De eerste die, in de ons bekende bronnen, den naam draagt van *Heer van Vosselaer*, is *Arnolf van Rotselaer*, die in Brabantsche oorkonden vermeld wordt ten jare 1274. (1)

Bestond er te Vosselaer toen reeds een kasteel en in hoeverre geleek het op hetgeen geteekend werd door Baron Le Roy in zijn gekend werk *Notitia Marchionatus* ten jare 1678?

Zooals men kan zien op de foto van het huidige kasteel, heeft het riddersslot geteekend door Le Roy, vooral langs de voorzijde, een merklijke verandering ondergaan. Die ombouwing werd uitgevoerd ten jare 1756 door Karel Philippe, graaf van de Werve en van Vosselaer.

Wie bouwde het eerste kasteel?

Het feit dat de eerste Heer Arnolf niet, zooals zijn vader en broeder, voorkomt in de Brabantsche oorkonden als verblijvende in den omtrek van Leuven, en dat hij de eerste is die vermeld wordt als *Heer van Vosselaer*, doet ons veronderstellen dat hij van den Hertog van Brabant de heerlijkheid van Vosselaer kreeg, en buiten den Brabantschen hertogelijken kring, te Vosselaer zelf leefde en daar het eerste kasteel bouwde. Is die veronderstelling juist, dan zou het kasteel van rond 1270 dagteekenen.

De witte kalkzandsteen, waarmee het kasteel gebouwd werd, komt uit de streek van Vilvoorde. Dat is uit te leggen door het feit dat de van Rotselaer's te Vilvoorde zelf den titel voerden van kastelein op het slot dat de Brabantsche hertog daar bezat.

Waarom werd het kasteel wel op die plaats gebouwd? Een echt raadsel! Al de oude Kempische kasteelen werden gebouwd op een plaats waar een groote weg een belangrijken waterloop kruist. (Westerloo, Herenthals, Casterlee, enz.)

Te Vosselaer moet een andere reden worden gezocht. Dewelke? Was het misschien de oude baan van Antwerpen naar Turnhout, een stuk of zijvertakking van de toen zeer belangrijke handelsbaan van Keulen naar de Vlaanderen? Op het gehucht Vispluk wijst men nog de plaats waar over een halve eeuw nog de oude herberg — *de Keulsche kar* — bestond.

De familie van Rotselaer heeft in de geschiedenis van het Hertogdom Brabant een zeer belangrijke rol gespeeld. Zij bezat erfelijk het ambt van *dapifer* of hofmeester in het hertogelijk paleis en was door dit feit een der eerste adellijke families.

(1) Butkens, *Trophées*, II, blz. 188.

De eerste ons bekende van Rotselaer is Arnolf, vermeld ten jare 1107.

Het wapenschild der van Rotselaer's was: van zilver met drie lelies van geel.

In bijna alle belangrijke oorkonden van het Brabantsche herzogdom treden de van Rotselaer's op als getuigen, en ook alle Brabantsche kloostergeschiedenissen uit dien tijd vermelden hunnen naam.

't Is hier niet de plaats om een uitgebreide geschiedenis over de Heeren van Vosselaer te schrijven, 't was er ons vooral om te doen een zoo volledig mogelijke lijst der Heeren te geven.

Wij vermelden enkel de opvolging der Heeren, met hier en daar een bijzonderheid.

1) *Arnolf van Rotselaer*, vermeld ten jare 1274. Miracus (1) geeft een akt van 1230 waaruit blijkt dat Arnoldus v. Rotselaer de tienden van Vosselaer aan het klooster van Vrouwenpark bij Rotselaer schenkt. Was die heer de vader van onzen eersten Heer?

2) *Gerardus I van Vosselaer*, zoon van voorgaande, nam in 1288 met zijn oom Gerardus van Rotselaer deel aan den veldslag van Woeringen, en werd op dit slagveld zelf ridder geslagen.

Hij was rond 1280 gehuwd met Ide, dochter van Simon van Geldenaken. (2)

Hij stierf in 1303 bij het beleg van Mechelen. (3)

Deze is de eerste die *van Vosselaer* genoemd wordt in de oorkonden.

3) *Gerardus II van Vosselaer*, zoon van voorgaande, gehuwd met Marina, dochter van Arnold van Herlaer, en later met Maria van Hellebeke.

Hij stierf in 1355, in datzelfde jaar nog was hij een der vijf edele ridders die het karter der Blijde Inkomst van Cortenberg bezegelden.

4) *Gerardus III van Vosselaer*, zoon van Gerardus voornoemd en van dezès tweede vrouw, Maria van Hellebeke.

Bekend in de Brabantsche geschiedenis door zijn optreden te Leuven bij den volksoptand in 1360. (4) Hij was ook kastelein

(1) Op. Dipl. IV, p. 718.

(2) A. Wouters, Communes Belges, Cantons de Jodoigne, Jodoigne p. 23.

(3) Kan. Dr. J. Laenen: Geschiedenis van Mechelen, Mechelen Godenne, [1926], blz. 147.

(4) Piot, Hist. de Louvain, blz. 188.

van den hertog te Geldenaken. Hij was getrouwd met Maria van Boutersem, ook van Bergen genaamd.

Hij nam deel aan den veldslag van Basweiler in 1371.

Den 10 October 1370 kocht hij van Jan van Landenwijk de heerlijkheden van Casterlee, Lichtaert en Rethy; de twee laatste plaatsen zullen ruim 500 jaar lang samen met Vosselaer worden vererfd en verhandeld. (1)

Van Jan van Cuyck, heer van Hoogstraeten, kocht Gerardus de heerlijkheid van Hoogstraeten.

Door al die aankopen werd onze Heer een der grootste grondbezitters van zijn tijd. De geschiedenis zegt ons ook dat hij verder sprong dan zijn stok lang was, en groote schulden maakte.

Het kerkarchief van Vosselaer bezit het testament van dien Heer, opgemaakt den 17 Januari 1381.

Na zijn dood, voorgekomen in 1381, werden behalve Vosselaer, zijne bezittingen verkocht om de schulden te betalen. (2)

Hij zelf had geen kinderen en daarom ging de heerlijkheid van Vosselaer terug aan het stamhuis der van Rotselaer's te Leuven.

5) *Jan I van Vosselaer* (Jan II te Rotselaer), zoon van Jan I van Rotselaer en van Mathilda Estor, volgde te Rotselaer op zijn broeder Wilhelm en te Vosselaer op zijn oom voornoemd.

Hij kocht van Wouter van Duffel, aan wie de heerlijkheden van Rethy, Lichtaert en Casterlee wegens schulden van Geeraard waren toegewezen, deze dorpen terug; hij was erfdrossaard van Brabant en voogd van Maastricht.

Hij trouwde eerst met Jenny, dochter van Thierry de Hanneffe, heer van Seraing, die overleed zonder hem kinderen achter te laten; hij hertrouwde met Margaretha van Waver, weduwe van Jan van Aerschot, genaamd van Schoonhoven, dochter van Jan van Waver en van Catharina de Zwaef.

Hij was in 1371 in den slag van Basweiler, en vervulde meer dan eens belangrijks diplomatische zendingen. In 1397 nam hij deel aan het beleg van 's Hertogenbosch. (3)

Hij stierf rond 1406.

6) *Jan II van Vosselaer* (Jan III te Rotselaer), zoon van Jan voornoemd en van diens tweede vrouw, Margaretha van Waver, huwde Maria van Diest en stierf vóór 1411. Zijne weduwe hertrouwde met Arnold Bauw.

7) *Jan III van Vosselaer* (Jan IV te Rotselaer), volgde zijn

(1) De Ridder, Het dorp Rethy, 1860, blz. 21 en volgende.

(2) La noblesse belge, Annuaire de 1911; 1re partie, Bruxelles 1912, blz. 300.

(3) de Ras, Hist. Aant. blz. 26-27.

vader voornoemd op, huwde eerst met Maria Van Berlaimont genaamd de Vile, en had daarvan een dochter genaamd Johanna of Jenny, die in 1427 huwde met Simon, graaf van Salm. Hij was erfdoersaard van Brabant, heer van Vosselaer en Rethy, voogd van Maestricht.

Hij huwde een tweede maal in 1445 met Isabella van Hoorn, vrouwe van Parwijs (Perwez in Waalsch Brabant). Duffel en Gheel, en had hiervan twee kinderen, Catharina en Jan, waarover verder meer.

Ook deze heer onderhield de riddertraditie van de familie: in 1415 werd hij te Azincourt gevangen genomen, en was, als gezant van den Hertog, in Frankrijk tijdens den veldtocht van Johanna d'Arc, waarover hij den 22 April 1429, van uit Lyon, een zeer belangrijken brief aan zijn Hertog schreef.

Hij was aanwezig bij de stichting der Leuvensche Hoogeschool in 1425. Hij stierf in 1450-51.

Zijne weduwe hertrouwde eerst met Jan Pinnock, heer van Nieuwenrode, en later met Jan Brant, heer van Grobbendonck. Zij overleed 9 October 1492.

Bij zijn tweede huwelijk in 1445 kwamen Vosselaer met de aanhankelijke heerlijkheden Lichtaert en Rethy, voor een tijd in de handen van zijne dochter:

8) *Johanna van Vosselaer*, gehuwd met graaf *Simon van Salm*; deze hielden hunne blijde intrede te Rethy den 14 Maart 1453, te Rotselaer in 1452.

9) *Jacob, graaf van Salm*, zoon van voorgaanden, gehuwd met Isabella de Glimes, dochter van den heer van Bierbais, hield zijne blijde intrede te Rethy den 28 Juni 1457, stierf zonder kinderen rond 1467.

10) *Jan IV van Vosselaer*, zoon uit het tweede huwelijk van Jan III met Isabella van Hoorn, meer bekend als Heer van Perweys, kreeg van zijn halfzuster Johanna (na de dood van haar zoon Jacob van Salm voornoemd), de heerlijkheid van Vosselaer.

Jan IV huwde met Clementina van Bouchout den 5 Juni 1482.

Deze heer verbleef te Vosselaer en werd er ook begraven. Zijn fraaie marmernen grafzerk wordt heden nog in de kerk bewaard. Hij stierf den 8 Maart 1495. Le Roy geeft een teekening van dezen grafzerk, maar zijn graveerder heeft den overlijdensdatum mis gelezen of mis gegraveerd: 1425 in plaats van 1495. (1)

(1) de Raedt heeft in Kempisch Museum 1891, blz. 121 op deze fout gewezen.

11) *Hendrik van Vorsselaer*, zoon van voorgaande, erfde, alhoewel minderjarig, de goederen van zijn vader den 20 October 1496.

Hij stierf te Parijs in 1500 en liet zijn erfenis aan zijn zuster Isabella.

12) *Isabella van Rotselaer*, kreeg de heerlijkheid bij erfenis van haar broeder voornoemd.

Zij trouwde eerst met *Michel de Croy*, heer van Chièvres en Sempy, en in 1520 met Thomas Schotelmans.

Zij stierf in 1529; zij was de laatste afstammeling uit het oude adellijke geslacht der van Rotselaer's.

Isabella had bij testament Vorsselaer en afhankelijkheden vermaakt aan haar neef die volgt.

13) *Cornelis van Bergen* kwam door goedkeuring van Keizer Karel den 28 Februari 1527-28 in het bezit van Vorsselaer.

Cornelis, zoon van Cornelis van Glimes of Bergen en van Maria van St. Simon, die Zevenbergen onder Ranst bezaten, leefde eerst aan het hof van Margaretha en werd door Keizer Karel voorgesteld als hulpbisschop te Luik, waar hij prins-bisschop werd den 16 Juni 1538. Hij gaf zijn ontslag als prins-bisschop den 27 Mei in 1544.

Hij stierf rond 1560 na Vorsselaer te hebben overgemaakt aan den man zijner zuster, Jan van Ligne, die volgt. (1)

14). *Jan van Ligne*, werd Heer van Vorsselaer den 9 Juli 1555. Hij was zoon van Lodewijk, heer van Barbançon, en van Maria van Glimes of van Bergen, zuster van Cornelis voornoemd. Hij trouwde met Margaretha van der Marck, erfdochter van Robbrecht van der Marck, graaf van Arenberg. Een der voorwaarden van dit huwelijk was dat de kinderen den naam en het wapen der Arenberg's zouden dragen.

Deze Heer werd door Philips II gouverneur benoemd van Friesland, Overijssel en Groningen, den 23 Mei 1568. Zijne vrouw stierf te Zevenbergen in 1597, oud 70 jaren.

15) *Karel van Ligne en van Arenberg*, zoon van voorgaande, werd de stamvader der prinsen van Arenberg (drie gouden mispelbloemen op een veld van geel).

Hij trouwde den 4 Januari 1597 met Anna de Croy, oudste zuster en erfgename van Karel van Croy, hertog van Aerschot, prins van Chimay, en werd datzelfde jaar door Philips II gouverneur der Nederlanden benoemd.

(1) Zie over Cornelis van Bergen: Bijdragen 1924—1925, blz. 161 en 191. De Gesta der Luiksche prinsbisschoppen, door J. Lyna.

Hij stierf op het kasteel te Edinghen — waar hij het klooster der Capucienen bouwde — den 18 Juni 1616, oud 64 jaren; zijne vrouw stierf den 26 Februari 1635, oud 71 jaren. Beide werden in het Capucienenklooster te Edinghen begraven.

16) *Philips van Arenberg*, geboren den 15 October 1587, oudste zoon van voornoemde, prins van Arenberg, hertog van Aerschot en Croy, baron van Zevenbergen, huwde met Anna Hypolita van Melun en had daarvan een dochter, in 1620 met Clara Isabella van Lataing, dochter van Florent van Berlaimont, had daarvan een zoon en een dochter; en later, na 1630, met Maria Cleo van Hohenzollern, waarvan hij twee kinderen had, een zoon, Karel Eugeen, en een dochter.

Hij stierf te Madrid den 25 September 1640 en werd begraven in het klooster te Edinghen.

17) *Karel Eugeen van Arenberg*, zoon van voorgaande, uit het derde huwelijk, huwde met Henrica van Cusance, weduwe van Ferdinand de Rye, kreeg Vorsselaer in 1641, den 5 October, en verkocht deze heerlijkheid met hare aanhankelijkheden den 29 December 1663 aan den Heer die volgt, voor een som van 130.000 florijnen.

18) *Jan Proost*, geboren te Gastel (N.B.), den 16 Sept. 1612, lid geworden van den Raad van Brabant den 11 November 1655, onderkanselier, en in 1668 voorgedragen om kanselier te worden, werd ridder 18 Aug. 1659. (1)

Hij herbouwde het vervallen kasteel en versierde de omgevingen met eikenplantangies. 't Is dit herstelde kasteel dat baron Le Roy in 1678 teekende.

Deze Heer verbleef te Vorsselaer en liet op het hoogkoor een marmeren grafmonument met latijnsch opschrift maken.

Hij was getrouwd met Anna Van Ghindertaelen. Hij werd ook heer van Wechelderzande en van Blommerschot.

Hij stierf den 21 Januari 1680 en werd in onze kerk voor St. Jozef's altaar begraven; zijne vrouw overleed den 8 September 1671.

19) *Jan Proost II*, zoon van voorgaande, in 1671 gehuwd met Juliana Maria Noicetty, verbleef eerst te Antwerpen en later te Brussel, waar hij schepen werd.

Onder dezen Heer begon met de gemeente een reuzenproces over belastingen en tienden, dat sleepte tot 1719, en eindigde met een akkoord tusschen Heer en gemeente. Hij stierf den 12 Februari 1709.

(1) Baron de Stein d'Altenstein, *Annuaire de la noblesse de Belgique*, 1887, p. 110.

Charles Bernard
Comte Van de Werre
Baron de Lichtaert

Jean Gislain
et de Vorselaer,
Rien, &c.

St. V. 1740. May 1740.

Reçu aux Chats l'an 1769

Carolus Bernardus Joannes Gisleus Graaf van de Werre en van Vorselaer
Baron van Lichtaert, Rien, enz.

(Prentenverzameling van 't Rijk te Brussel)

20) *Meur. J. M. Noicetty* verhief daarna de heerlijkheid en verkocht ze aan een zoon der adellijke Antwerpsche familie de Pret.

21) *Philippe Louis de Pret*, zoon van Jacobus de Pret en Maria Mathilda van Hoorenbeke, geboren den 30 October 1680, was schepen, greffier en burgemeester der stad Antwerpen, werd volgens de Brabantsche Leenboeken Heer van Vosselaer den 7 December 1716.

Hij huwde met Anna Maria Moretus, dochter van Balthazar en van Maria Anna de Neuf, en stierf den 6 October 1755. Zijne vrouw overleed den 4 September 1724.

Hij werd te Vosselaer opgevolgd door zijne eenige dochter, krachtens zijn testament van 20 Maart 1755.

22) *Maria Anna de Pret*, geboren te Antwerpen den 5 Februari 1712; deze huwde den 4 Augustus 1734 met Karel Philippe Henri Jan Baptist van de Werve, afstammeling van een der oudste adellijke familiën van België, (1), aan wie zij de heerlijkheid van Vosselaer overdroeg den 7 November 1768. Zij stierf den 10 Januari 1781.

23) *Karel Philippe Henri J. B. van de Werve*, werd geboren te Antwerpen den 1 November 1706, hij was de zoon van Karel Henri en van Eleonora Louisa de Varick. Hij werd in 1767 baron van Lichtaert, werd in 1768 den 24 Oogst, onder den titel van graaf van de Werve en van Vosselaer, lid van den Grooten Raad van Brabant. Hij herbouwde het kasteel rond 1756 en bouwde ook de afhankelijkheden op het voorhof; hij stierf den 30 November 1776. Hij had 13 kinderen.

24) *Karel Bernardus Johan Gislain*, graaf van de Werve en van Vosselaer, baron van Lichtaert, zoon van voorgaande, geboren den 17 Mei 1740, lid van den Grooten Raad van Brabant sedert 1760, huwde den 4 October 1763 met Hubertina Josephina Carolina de Gilman van Zevenbergen, en in tweede huwelijk den 6 Mei 1788, met Regina Josepha Maria Theresia della Faille, stichteres van het klooster der Zusters van St. Jozef Calasanctius.

Augustinus Henricus Maria, zoon uit het eerste huwelijk, baron van Lichtaert, huwde met Maria Anna Josephina van Colen, maar stierf vóór zijne ouders in 1793; zijne vrouw overleed in 1792.

De heer Karel Bernardus overleed in 1816.

25) Hij werd opgevolgd door zijn kleinzoon (zoon van Augustinus Henricus en van Maria Anna van Colen), *Louis Paul Franciscus Maria Ursula*, geboren te Antwerpen den 21 October

(1) Zie: Bijdragen 1922-23, blz. 263. Goetschalckx: De oudste geslachten der familie van de Werve. Zie de bibliographie aldaar.

1791, graaf van de Werve en van Vosselaer, die den 10 Februari 1812 huwde met Johanna Louisa Josephina Gilles, geboren den 6 October 1792. Hij overleed den 26 December 1850, zij den 14 Maart 1866.

26) *Philippe Maria Joseph Herman*, geboren den 7 April 1819 oudste zoon van voorgaande, huwde den 14 Mei 1840 met Leocadia Maria Geelhand, te Antwerpen geboren den 8 December 1817; hij overleed te Vosselaer den 24 October 1884, zij te Antwerpen den 9 Maart 1866.

Deze heer was burgemeester van Vosselaer van 1854 tot 1872, hij deed het kasteel herstellen en verfraaien.

27) *René Philippe August Maria Joseph*, oudste zoon van voorgaande, huwde den 26 Mei 1875 met Louisa Anna Maria Joseph Botschaert. Hij was gemeenteraadslid te Vosselaer sedert 1836 en werd senator gekozen den 11 Juni 1892. Hij overleed den 23 Januari 1911, de gravin den 23 Februari 1918.

28) De eenige dochter van voorgaanden, *Maria Louisa Eulalia Josepha*, huwde den 6 September 1898 te Antwerpen met *Eduardus Adrianus Ianatius Maria Joseph, baron de Borrekens*, geboren te Antwerpen den 1 Januari 1872, de huidige bezitter van het kasteel. Hij werd den 6 September 1911 plechtig ingehuldigd.

BIJLAGEN

I.

Straetbrief voor Vispluk.

(23 Jan. 1441 S. C.)

Wij Jan Heere van Rottelaer van Vosselaer, van Rethy, Rocque, Erffdrossaerd in Brabant ende Voecht van Tricht SALUYT: met kennisse der waarheijt doen te wetene, al dengenen, die dese letteren selen sien ende hooren lesen, alsoo tot onser kennisse is comen ende wij verstaen hebben dat onze getrouwe ondersaeten van Visplyc in onsen Dorpe van Vosselaer die Vroente met haeren gemacke toebehoorende den vorss. heertgange van Visplyc gehouden ende beseten hebben sonder ons eenigen t'Sijs ocht Jaergulde daer af te gevene, ocht sonder eenige verleente van ons ocht van onsen voorsaeten: soo sijn bij ons comen t'samen gemenilijck ende ongesundert alle die goede lieden vanden voorseijden hertgange van Visplyc ende hebben ons gethoont ende opgedaen dat hen dese voorgenoemde Vroente bij ouden tijden verleent heeft geweest van Heere Geeraert van Vosselaer Riddere ende Marien sijnder vrouwen in geheele bedde, ende van Jonckheer Geeraert heur lieder wettigh sone onse voorseten saliger gedachtenisse, hoe wel dat sij die brieven, die welcke ter dijer tijdt daer opgemaect waeren versaemt ende verrockelooft hebben. Oock soo hebben sij ons te kennen gegeven, dat Johes Neex en sijn naercomelingen ons jaerenlijcx geven ende betaelen vander Vroenten ende straeten van Visplyc Sesthien hoenderen ende vier ganssen, als van een hoexkene d'welck van der vorss. vroenten t'erve genomen is, ende met andere goede veronderpant is, ende seiden dat me claereleyc wete bevinden soude, dat dien t'Sijs gemaect ende berreydt is te betalen voor dese vorss. gemeen Vroente, d'welck wij nergens alsoo in geene brieven noch t'sijs boeken en bevinden en connen, alsoo, waer bij dat des bij ons comen sijn die goede mannen van Visplyc voorseit alle t'samen en ongesundert. Ende hebben ons oodtmoedelijck ende eendrachtiglijck gebeden, dat wij hun hierop godlijck ende redelijck versien wouden ende geven hen dese voorseide vroente op eenen redelijcken 't sijs voor alle diegene die daer nu tot Visplyc gebueren sijn ende aenden selven heertganck woonachtig, ende voor alle haere naercomelingen.

soo eest dat Wij Jan Heere van Vorsselaer voorss. aengesien hebben Saligheijt onser zielen ende tot saliger gedenckenisse der zielen van onsen oudtvaders ende oock om die groote minne ende gonste die Wij tot onsen ondersaeten van Vorsselaer geminelyc draegen ende hebben bekent ende yitgegeven, noch bekenen ende verleen openbaerelijc met desen tegenwoordigen brieve voor ons onse oir ende naercomelingen allen den voorss. gebuere van Visplyck die nu sijn ende naermaels wesen selen, dese voorgenoemde vroente, met allen haeren toebehoorten, beginnende aen d'oudeheyde daer, den wegh scheet daer aff dat den eenen wegh dient ende daer men gaet te Wechelwaert, ende den anderen tot Backenikwaert, dienende ende voortgaende tot de Valveken toe voor Claes Maersscalcx wijlen was ende voort dienende tot in de Broeckstraete gaende tot den hoogen Goor toe, ende diende van den Hoogen Goor tot de Suiders voort toe, ende vandore die Cortstraete ende voort dienende over Rossenvoort tot Johès vander mere heijde toe, daer den wegh scheijt den eenen tot Poederle waert, ende den anderen tot Herenthals waert, ende voort dienende lanx die straete daer men t'onsen hove uyt gaet tot Jans van den inkinderen Erffven toe ende voort alle die Visplyc straeten binnen dese voors. requoten gelegen uit eenen erffscijns van ons ende van onsen naercomelingen te houdene ende te hebben d'eewelcke daghen optie voorss. seshien hoenderen ende vier ganssen daervoor uytgaende ende voort op eenen ouden grooten d's jaers erfelijck t'sijs der munten s' Coninx van Vranckrijck ocht de weirde daer naer anderen goeden gelde te geldene ende te betaelen ons ende onse naercomelingen t'allen gewoonnelijcken t'sijs daghen ende te leveren binnen onsen hove van Vorsslaer op 't voorweerde ondersproken, dat dese voorss. vroente ende straeten selen blijven liggende int gemeene onbeheymt voor eenen gemeenen aert, het en waere dat onse ondersaeten voorseijt ergens een hoecxken vander selver vroenten yitgeven wouden om den voorss ouden grooten erfelijck daer aen te maeckene gelijk alsoo sij meinen dat dese voorss Seshien hoenderen ende vier ganssen gemaect ende beweyst sijn, dat sij dat selen mogen doien, ende dat voorseyde hoecxken selen mogen beheijmen ende bevreden (?) tot den prise vanden voorss. ouden groote ende niet meer.

Voort eest voorwerde dat een Iegclyck man van onse voorss. ondersaeten van Visplyc sal mogen setten en planten op die voorseyde vroente twee riggen boomen voort voorhoofd van sinen Erve aldaer gelegen ende oick alsoo vele met den houte dat daer nu staet voor eens yegelycx voorhoofd, dat sy dat oock houden ende versterven selen mogen als haer proper eygen ander houdt daer op haer vaderlyck goet magh staen.

Dat wij aen dat hout dat nu staet opter selver vroenten ocht emmer meer geset ocht geplant sal werden het sy eyckenhout ocht ander aent welcke wy ons noch onse naercomelingen geen recht en bekennen maer hebben geconsenteert ende overgegeven dat sy dat vooorss. hout selen mogen afhouden ende weder setten gelyck haeren Erve, behoudelyck altoos onser hooger heereelyckheyt ende eenen iegelycken synen wege.

Ende omdat wij Jan heer van Vosselaer voorseyt willen en begeiren dat dit aldus van ons onser over en naercomelingen den vooorss. ondersaeten van Visplyc gemeenelyck ende haere naercomelingen t'eeuwigen daege vast ende gestandigh gehouden sal werden soo hebben Wij onsen propren Zegel aen dese tegenwoordige letteren doen hangen in getuygenissen der waerheyt gegeven op den 23 dagh in Januario in den Jaere ons heeren als men schreef 1000 vier hondert viertigh en een naer Costume shoffs van Camerick.

NOTA: — Wij vonden dezen « Straetbrief » in het Resolutieboek dat gaat van 1749 tot 18 Prairial an 6. De toenmalige secretaris N. Heylen zegt bij dit afschrift in nota dat hij dezen straatbrief in 1755 afschreef van de « cotype authentique berustende binnen Wickevorst onder de erfgenamen van Johannes Bruynseels ».

Die « cotype authentique » werd, zoo voegt hij er nog bij, gemaakt ten jare 1716 volgens den « originelen brieve ».

II.

VONNIS

die Proprietarissen ende gegoyde pachters ende inghesetene der heerlijckheydt van Vosselaer, impetranten.

Die Heere van Vosselaer ende sijnen Drossaert, ghedaeghde.

(20 December 1690).

Op blz. 17 spraken wij van een proces begonnen ten jare 1686 tusschen de gemeente en zijn Heer. Ziehier een stuk van het vonnis dat ons den toestand der dorpszaken in gemeld jaar leert kennen. (1)

(1) Uit het boekje: Reglement op d'Administratie enz. vermeld blz. 18.

Gesien in Synce Majesteyts Souvereynen Raede geordineert in Brabant, die Requeste bij de Impetranten aldaer gepresenteert den 28 Februarij 1686, daer by sy te kennen gaeven, dat aldaer soo menichvuldige Abusen voorvalde, soo op 't stuck van d'Administratie van Justitie, 't houden van de Genechten, het stellen vande lasten, als Bede-Boecken, het heffen der Chynsen, het beleyden der Wegen, Rivieren, ende Water-loopen, het lichten der Penningen, het maecken vande Vacatien, ende het doen van Vereeringen, dat daer inne by een vast Reglement diende geremedieert te worden,

want de Genecht-daegen en worden aldaer niet regulierelyck gehouden, dan naer den Sin vanden Drossaert uytgesteld, aengesteld, ende verandert, de selve commen oock seer dickwils te cessereren, door dien den Drossaert niet en compareerde,

ende dat den selven Drossaert aldaer de Schepenen hadden doen Eedt doen van niet te vergaederen sonder syn Consent ende voorgaende Citatie,

daer worden ondertusschen Schepenen aengesteld die niet cloeck genoeg en waeren om den Enterest vande Gemeynthe gaede te slaen, sonder opsicht te nemen op de denominatie vande afgaende Weth, gelyck dat van alle oude tyden was geploghen,

de Regeerders quamen ondertusschen Penningen te lichten tot last vande Gemeynthe, sonder de Impetranten te hooren, ende sonder eenigen Octroye,

men hadde de Collecteurs oock met de Penningen vande Gemeynthe laeten sitten sonder pertinente Rekeninge te doen ende sommige met het sloth hunder Rekeninge, sonder dan den Drossaert de selve tot betaelinghe quam te bedwingen,

men hadde de Rekeningen oock seer dickwils gelyck achter rugge gedaen sonder voorgaende behoorelycke Kerck-Geboden, ende sonder eenigen dagh te bestemmen,

men hadde inde voorsz. Rekeningen gepasseert allen 't gene voor was gevallen, merckelycke opgesochte ende noodeloose Vacatien ende blinde Schinckagien.

men hadde naergelaeten den Heere, ofte wel inde lasten, aen de welcke hy was onderworpen, omme te stellen ofte wel te doen betaelen.

men hadde seer dickwils laeten commen costen van Executie, die men hadde gebrocht tot laste vande Gemeynthe, inde plaetse van die te verhaelen op de gebreckelycke, ofte op den Collecteur, men hadde verscheyde Processen aengevat sonder de Impetranten te hooren,

den voorsz. Drossaert ende Schepenen hadden oock uyt eygen Authoriteyt gedaen verscheyde Vereeringen ende Schenckagien, dick-

wils meer uyt hunne gesintheyt, als omdieswille dat sulckx aende Gemeeynte voordeelich soude mogen geweest syn:

men hadde dan, ende dan commen sitten op Chyns sonder eenen pertinenten Clapper ofte tafel aende handt te hebben, ende sonder alle de Comparanten te gerieven, waer over men boeten quam te pretenderen, sonder dat men voor het vercryg vande Heerelyckeyt van Vosselaer by wylen den Heere Raedt Proost dien aengaende iet hadde betaelt, ende sonder dat men gelooft dat daer eenigen tytel toe was.

men hadde oock trachten te verhoogen het Boeck-Recht, ende het betaelen vande Capuynen, Hinnen, Gansen, ende diergelycke specien, sonder de Chynse-Gelders te willen laeten gestaen, metde betaelingen in specien.

men hadde oock de goede Ingesetenen commen te quellen nemen onder pretext van beleyden inde saisoenen die daer toe egeensints eygen en waeren, assumerende daer toe Schepenen die niet en derfde resisteren noch spreken tegens het gene den Drossaet voor hadde.

men hadde de pene van oudts geplogen oock trachten te verhoogen, ende finaelyck verscheyde hadden commen te pecceren tegens het keur-Boeck by faute van kennisse, ende dat het selve jaerlycx niet en wirdt gepubliceert, waer door den Officier occasie nam van sich in 't besunder te doen kennen, boven het gewoonelyck Recht van Schot ende goetdoeninge vande geleden schaden.....

(Volgt dan een reeks schikkingen waarvan wij de bijzonderste terugvinden in het *Reglement*.

Dit vonnis, gedagteekend van 20 December 1690, is voorafgegaan door een *Reglement* waarvan wij hier de belangrijkste artikelen meedeelen.

Reglement.

Inghevolghe vanden Vonnisse ghegeven inden Souvereynen Rade van Brabant den 20 December 1690. tusschen die Proprietarissen ende gegoyde Pachters ende Ingesetenen der Heerlyckheyd van Vosselaer, Impetranten ter eenre, ende den Heere van Vosselaer ende synen Drossaert, Gedaeghde ter andere syde, 't gene is als volgt:

(Wij geven hier maar de belangrijkste artikelen die ons een of andere bijzonderheid over het dorpsbestuur of dorpsleven doen kennen).

III.

Item om alle Schepenen niet moyelyck te vallen, dat het genoegh sal wesen detter t'elcken Genecht-daege ter Rolle compareren bij tour, vier van hun, tot het geven vande Appointementen ende andere voorvallende occasien, ten waere alser eenigh Vonnis soude moeten geraempt worden, als wanneer aldaer sullen moeten present wesen vyf Schepenen.

V.

Item dat de selve Schepenen t'elcken Genecht-daege sullen hebben te compareren ten 9 uren voor den noon, ende aldaer blyven totter tydt toe het Genecht sal wesen geeyndicht.

VIII.

Item soo wanneer het soude gebeuren dat den Drossaert om redenen alsvoore niet en soude compareren, soo sal in desselfs absentie den outsten present Schepene de vier-Schaere vermogen te bannen.

IX.

Item ingevalle den Secretaris om redenen voorsz. niet en soude connen compareren, soo sal hy gehouden syn eenen wel gestileerden Clerck te senden ten Genechte, andersints dat de Schepenen door iemant anders sullen mogen doen schryven hetgene daer voorvalt tot expeditie van de Justitie ende andersints.

X.

Dat de Gemeynte ende Gegoeyde van Vorsselaer sullen vermogen sonder cost van het Dorp te deputeren dry Personen, om de Dorps Rekeninge te doen hooren, contradiceren, ende sluyten beneffens de gewoonelycke Auditeurs naer behooren.

XVII.

Dat den Drossaert alle halve jaeren ten daege bestemt tot het doen vande Rekeningen vande Gemeynte, oock sal hebbe pertinentte Rekeninge te doen aen de Kercke over haer derde paert inde breucken gestelt tegens het hacken op de gemeyne vrunten.

XX.

Dat den Ontfanger der Chynsen alle jaeren naer Alder-Heyligen sal hebben te houden dry vaste Sitdaegen, eens voor al te nomineren, om de Chyns-geldende Partye gevuchelijck t'ontcomeren, ende ieder een te kunnen gerieven.

XXI.

Dat den voorsz. Ontfanger sittende tot het ontfangen van de Chynsen, sal moeten by der handt hebben eenen wel geformeerden Clapper, ofte Tafel vervattende allen de namen der Chynsgelderen met pertinente aenwijzinge vande Posten inden Chyns-Boeck.

XXIII.

Dat den voorsz. Ontfanger oock schuldigh sal zijn t'aenveerden de Hinnen, Cappuynen, Gansen, etc. in hunne leverbare specie, sonder de selve te moghen dwinghen tot betalinghe van eenighe somme gelts.

XXVI.

Item dat den Keurboeck jarelijcx ter Kerckhof, soo naer de Hooghmisse als Vroeghmisse, op den dagh van Beloken Paesschen, het volck meest vergadert sijnde, sal worden publieckelijck op gelesen opdat een ieder sich daer naer mach reguleren.

XXVIII.

De Processen geïnstrueert sijnde in staet van wijsen, sullen naer behoorelijck furnissement by den Secretaris ter presentie vande Schepenen in eenen Sack t'saemen gevoeght worden ende gecachteert, ende alsdan sullen de Schepenen raemen ende ordonneren aen welke fameuse Advocaten residerende in Brabant het Proces sal ten Advis gesonden worden.

III.

**Reglement op d'administratie vande Kercke,
Capelle ende H. Geest-goederen binnen
de dorpen van Vosselaer ende Lichtaert.**

Van den 10 Juli 1709. (1)

In den eersten, dat Sondaeghs voor den 15 September van iederen jaere, den Pastoor van elcke Parochie sal in de Kercke publiceeren, dat men den 21 der selver maendt, wesende den Feestdagh van den H. Mattheus, sal doen de rekeninghe van de Kerck, Capelle ende H. Geest.

(1) Placcaeten ende Ordinantiën van de hertoghen van Brabant. Vol. v. blz. 77. (Wij geven maar de belangrijkste artikelen.)

VI.

Ende alsoo het Recht-huys alsnu in beyde der voorsz. Parochien gehouden wordt in een Herberge alwaer het niet en conveniëert, dat de rekeningen geschieden, soo wordt gepermitteert, dat desche sullen gedaen worden ten huys van den Pastoor, voor den Officier ende Schepenen, publieckelijc ende met opene deure, opdat ieder daer toe acces magh hebben

VII.

Dat de kleyne noodige reparatien sullen moghen geschieden door de Kerck, Capelle, ende H. Geest-meesters, met consent van den Pastoor; maer de groote reparatien sullen moeten geschieden met overstaen ende toestemminge van den Officier en Schepenen.

VIII.

Dat die Kerck, Capelle, ende H. Geest-meesters niet en sullen mogen verhueren de Goederen, Kerck, Capelle ende H. Geest als publieckelijc ende met overstaen van den Pastoor, Officier, ende Schepenen.

IX.

Dat de selve Kerck, Capelle ende H. Geest-meesters geene penninghen en sullen moghen aanlegghen, als ten interventie van den Pastoor, Officier ende Schepenen.

XIII.

Dat de Kerck ende H. Geest-meesters geene distributie van Aelmoessen en sullen moghen doen, tenzij met consent van den Pastoor; ende ingevallē daer eenighe groote distributien soudē diēn gedaen te worden, daer over sal oock gevraeght worden het consent van de voorsz. Officiēren ende Schepenen.

IV.

Een klacht tegen het recht van vrijgeweide.

(31 Maart 1772). (1)

Den drossaert van alhier seght dat het recht van pattureringhe op de gebroecktens ende bempdens aen particuliere toebehoorende competeert aen de ingesetenen van alhier.

(1) Deze nota, die wel eenig belang heeft voor de landbouwgeschiedenis vonden wij in het Resolutieboek gaande van 1749 tot an. 6.

De daegelycksche ondervindinghe leert selfs dat dit reght van pattureringhe ten hoogsten schaedlyck is om dat het hoorne vee soo als sy seggen tot half mey op alle de bempdens driesschen ende weyden gestout mogen worden waer door het houdtgewasch grootelyckx beschaedight wordt ende alle de graghten ende slooten worden toegestopt waer door het gebeurt dat de gebroectens al verschyde jaeren syn geinundeert geweest ende alsoo de eygenaars het gras ofte hoy niet hebben connen maeyen, daer sy noghtans jaerelyckx de volle lasten moeten van betaalen; Soo dat het ten hoogsten oorbaer ende noodtsaeckelyk is dat dese gemeynte dit schaedlyck reght van pattureringhe op alle bempden ende driesschen aen particulieren toebehoorende soude willen abandoneren, des te meer om dat dit soo genaemt regt van patturagie geabandoneert synde de eygenaars der voors. bempden ende driesschen met meerderen iever sullen cultiveeren met *zeepasschen* (1) met de grachten te openen ende soo voorts waer door alle deselve in corten tijd merkelyck meer vrughten sullen voortsbrengen ende van meerderen valeur sullen wesen als voor desen.

Waerom op heden desen 31 Maert 1772 naer voorgaende afixien van billetten met behoorelyck interval van tyd alle die regcerders, gegeoeydens, ingesetenen ende gemeyntenaeren, geconvoceert synde seggen ende consenteren mits desen dat er ten hove behoorde request gepresenteert te worden om dit schaedlyck reght van patturagie te connen te niet doen tot den lesten April van ieder jaer ten welcken eynde by desen committeren ende autoriseren d'heer J. B. Le Paige om sigh eerstdaaghs te begeven naer de stad Brussel ende aldaer te presenteren request ten eynde voors.

V.

Vergoeding voor soldatendienst.

(22 November 1790). (2)

Die schepenen seggen dat in July Iestleden van alhier naer het Leger der Belgische Trouppen syn vertrocken acht scherpschutters voor den tydt van dry maanden synde aen de selve voor premie en recompens van weghens dese gemeynte door den heere Pastor ge-

(1) Wel eigenaardig hier de vermelding van de meststof «zeepassche». Dit was een afval der zeepfabricatie: de oude zeepzieders gebruikten als grondstof houtasche en de afval daarvan bevat nog een goed dosis potasch een onmisbaar plantenvoedsel.

(2) Getrokken uit Resolutieboek gaande van 1749, tot an. 6.

looft een nieuw kleedt het welck door wethouderen aen de selve wort gepresenteert te maeken van Laeken van 3-10 d'elle ofte wel 25 guldens in gelt het welck de selve weygeren te accepteren verstaende dat aen hun meerder sal worden voor hunne devoirs toegestaen het gene nochtans sonder consens van gegoeydens niet en vermagh te geschieden, soo men vermeynt waeromme wort versocht de Resolutie der selver gegoeydens beneffens wethouderen te nemen.

Resolutum dat aen de voorss. Jongens sal betaelt worden de somme van viertigh guldens. Ieder het welck bij de selve is geaccepteert.

Oude geplogenheden

TE VORSSELAER

STROOBUSSELTJES.

Wanneer er iemand van de gehuchten, en Vorsselaer telt vele gehuchten, begraven wordt brengt met het lijk met de kar ter kerke. Omdat de doodskest door 't hobbelige karrespoor niet heen en weer zou schokken, wordt ze op 4 strooien busseltjes gezet, opzettelijk daartoe vervaardigd.

In 't weerkomen van de kerke met de ledige kar, legt de voerman de busseltjes kruisgewijze bij het kruispunt van twee banen, of aan 'n kapelleken.

De voorbijgangers die de busseltjes zien liggen slaan een kruis en prevelen 'n Wees-gegroetje voor de zielerust van hem wiens doodskest eens op die busseltjes rustte.

UITVAART.

In Vorsselaer wordt niemand om 10 uur begraven, zonder dat er na den dienst 'n uitvaart plaats heeft, in de eene of andere herberg.

Op die uitvaart worden, den dag voor de begrafenis, 's avonds in den rozenkrans, door de voorbidster verzocht: « al wie wat voor den doode heeft gedaan ».

Dat zijn: buiten de familieleden nl. de naaste geburen, de lui ders, de dragers, de koster, de misdienaars en de blazer van 't ok-saal.

Onveranderlijk krijgt men op een eerste klas-uitvaart boterhammen met Hollandsche kaas en koffie. De koster bidt er een *De Profundis*.

ROZENKRANS.

Als er ergens iemand overleden is, gaat een meisje uit de naaste geburen rond om de menschen aan te zeggen dat er om dat uur rozenkrans is voor dien persoon.

Op de gehuchten wordt de rozenkrans in 't huis van den aflijvige zelf, in de kom van 't dorp wordt hij in de kerk gelezen.

Voor elke wijk bestaat er 'n bepaald persoon die voorbidder is. Dat is gewoonlijk 'n vrouw. Als de rozenkrans aan huis wordt geboden hebben de bewoners in de buurt planken gehaald, en hebben die op twee stoelen gelegd, bij wijze van banken.

Want voor zooveel volk hebben ze niet de noodige stoelen.

Na den rozenkrans wordt er door de voorbidster nog menige vaderonsen bijgebeden. Na de gebeden gaat men over den overledene 'n kruiskens maken met wijwater.

NIEUWJAARZINGEN.

Met Nieuwjaaravond is er voor de jongelui ook wat te doen.

Dan steken ze zich in oude kleeren, hangen 'n stuk gordijn voor 't gezicht, of zetten 'n masker op.

Zoo gaan ze van deur tot deur, stooten die open en zingen van:

« Nievejaarken zoete
Ons verken hei vier voete
Vier voete en 'nen steert
Ik ben ne nievejaar weerd ».

terwijl rommelen ze met spaarpottekens en de menschen steken er nickelen geldstukken in.

En dan moest ge de groote glaasoogen van de kinderen zien als die zwarte mannen in de deuropening verschijnen. Vele kleinen zien nog 's nachts in hun droomen die zwartgemaakte en vermomde gezichten.

DE GILDE TEERT.

Als de dag van Sint-Sebastianus', Sint Ambrosius' of Sint-Jorisgilde gekomen is, wordt er geteerd.

's Morgens om 8 uren is er gewoonlijk 'n mis voor de afgestorven gildebroeders.

De groote trommel is uit den hoek gehaald en ook de oude vlag.

En terwijl ze langs de straten stappen slaat de trom:

« En daarachter komen d'r nog, nog,

En daarachter komen d'r nog ».

Na de mis worden er in 't lokaal der gilde boterhammen met fruit, of liever fruit met boterhammen gegeten. 's Middags eet men onveranderlijk groene en witte boonen met soepvleesch en daarna stoofkarbonnaden met petatten. Om alle gaatjes te vullen krijgt men hierna nog rijstpap. En bier is er niet te kort.

En 's namiddags gaat de gilde op ronde met slaande trom en wapperende vlagge, van herberg tot herberg.

Dit zijn voor de gildeleden plezante dagen, die de langverwachte verpozing na 't harde werk meebrengen.

DRIEKONINGEN.

Met Driekoningen wordt er in vele huishoudens 'n plaat brood gebakken of 'n taart, waarin 'n laboon verborgen zit.

Hij die 't stuk met de boon bevalt krijgt van elk lid van 't huisgezin 'n frank, 'n halven frank of dat waarvoor men te voren overeen kwam.

Op dien dag stappen langs de besneeuwde straten, grootere jongens of ook wel groote menschen (bedelaars gewoonlijk) met 'n schoongemaakte ster, die ze maar aldoor doen draaien.

En terwijl ze de deuren opengooien zingen ze, 't liedje van Driekoningen:

« Drie koningen uit het Oosten,
Drie koningen met een ster ».

En de menschen die nog in hun zondagstemming zijn (Nieuwjaar is immers nog niet lang voorbij) de menschen geven mild in de vooruitgestoken blauw-verkleumde handen.

VERHUIZEN.

Als een boer naar 'n ander hoeve trekt, dan wordt hij door zijne nieuwe geburen overgehaald.

Met 10 à 15 karren komen ze af en laden 't huisgerief, 't stroo, 't veldalaam en de mest op.

De meisjes leiden de koeien en de kalveren. De boerin en de boer zitten met hun jongste kinderen op de schoongemaakte «huifkarre». De paarden dragen wimpels in manen en steert, en de voerlui hebben hun klakken versierd met papieren rozen.

Onderwege dansen ze in rij en zingen:

« Op N..... willen wij niet wonen
Daar zijn de wijven te zwert.
Op N..... willen wij wel wonen
Daar zijn ze beter van hert ».

Langs den weg wordt geen enkele herberg overgeslagen en op de nieuwe hoeve worden krentenboterhammen met eieren gegeten door 't vrouwvolk, terwijl 't mannevolk 'n vat bier te drinken heeft.

't LAND PALMEN.

Met Palmenzondag trekken de boeren naar de hoogmis, elk 'n bussel palm onder den arm.

In de kerk wordt die palm dan gewijd. 's Achternoens gaat de boer door zijn velden en steekt 'n takje palm op de uithoeken der akkers.

Voor elk takje dat hij alzoo steekt moet hij een wees-gegroetje bidden.

Bizonder 't koren wordt met veel zorg gepalmd.

En zoo staat het dan onder Gods hoede. De Lente zal het doen opschieten en de Zomer zal het doen gedijen, en vruchten voortbrengen, honderdvoudig.

BEDEVAART.

Van oudsher gaat de processie van Vosselaer, telken jare in de Meimaand, naar Scherpenheuvel, op bedevaart.

Tot enkele jaren voor den oorlog trok de processie, met een goed dozijn of meer huifkarren, te voet over Hersselt-Sichem naar Scherpenheuvel. Daar werd dan vernacht.

't Is 'n gebruik dat de plechtige communiekanten van dat jaar in de processie meegaan.

Langs de baan en in den trein wordt er gebeden 't eene tientje na 't andere.

De moeders dragen aan de hand 'n korf met boterhammen en harde eieren, die ze in Scherpenheuvel in eene herberg zullen opeten. Daar gekomen gaan ze in rij en zingend naar de kerk. De mis wordt gedaan en de keers geofferd. Daarna loopen ze de kramen af tot het tijd is voor den Rozenkrans en den Kruisweg. 's Namiddags is er Lof.

Als ze 's avonds dan met groote plechtigheid in 't dorp wederkeeren, staan de kinderen langs de straat te wachten naar moeder, om te zien wat ze uit Scherpenheuvel medebrengt.

DE MEI OP 'T DAK.

Als er ergens 'n huis wordt opgebouwd en men reeds de balken van het dak heeft gelegd, wordt de Mei daarop gestoken.

Deze bestaat in een jong groen denneboompje dat op de veust wordt vastgemaakt zoodat het boven het gebouw uitsteekt.

En dan is 't feest voor de metsers en de dienders.

Op de kosten van den eigenaar van 't huis wordt er dan 'n vaatje bier leeg gemaakt.

LICHTMIS.

Met Lichtmis zetten de inwoners van Vosselaer stoven, boterstanden, kuipen, kruiwagens, wiegen, kortom, al wat ze derven

kunnen, aan de deur, waar het bij opbod en in aanwezigheid van den notaris, verkocht wordt.

Boonstaken en erwtrijzen, raaptollen, beet- en mest, 't is er al te krijgen of beter te koop. Alle oude rommel wordt buiten gezet en aan den man gebracht.

Oudheidkoopers van Lier slenteren van huis tot huis, om te zien of er nergens iets naar hun gading te vinden is.

Menigwerf doen ze 'n goeden koop.

Die koopdag lokt veel volk naar 't dorp, dat met den rondgaanden notaris voortslentert van huis tot huis. En of er dan leutige kwinkslagen gehoord worden?

DE MEIBOOM.

We zijn haast in Mei. Op de gehuchten waar een kapelleken staat, komen 's avonds de jonge meisjes bij elkaar in de eene of andere hoeve, en maken er papieren rozen, kettingen en wimpels.

Een schoone, rechte, jeugdige den wordt naar 't bosch gehaald, de stam wordt geblekt en met klaterpapier omwonden.

Zijn takken mag hij behouden.

Hierin worden de veelkleurige papieren versierselen gehangen.

Dan wordt den 1en van Mei de Meiboom voor 't kapelleken geplant, terwijl de Congregatiemeiskens een liedje ter eere van O. L. Vrouw zingen.

Sagen en Legendes

UIT VORSSELAER

'T SPOOKT IN 'T DIEPDAL.

Midden in de Molenheide te Vosselaer ligt het Diepdal. 't Is eene vierkantige diepte, midden den hooggelegen grond rondom.

De legende verhaalt dat daar ter plaatse eertijds de kerk van Ouwen genoemd, stond. Maar de kabouterkens ondermijnden de kerk en de huizen der stad Ouwen, bij het zoeken naar hun verloren gouden kalf.

En de steunbalken niet hecht genoeg zijnde zoo stortten de kerk en de huizen van Ouwen in, en verdwenen diepe in den grond.

Geen inwoner van Vosselaer zal zich 's avonds en vooral met Kerstmis in de nabijheid dier geheimzinnige plaats begeven of ophouden, want, zoo zeggen ze: « 't Spookt in 't Diepdal ».

En uwen ongeloovigen glimlach ziende zullen ze U voortvertellen hoe Jef en Sus op Kerstmisnacht konijntjes uit de sneeuw groeven in de Molenheide, en hoe zij plots in de nachtelijke stilte, in 't Diepdal 't getamp van een kerkklokje hoorden.

En nu zeggen de menschen: « 't Spookt in 't Diepdal ».

DE TRAWEITELBERG BIJ NACHT.

In dezelfde Molenheide, meer naar Pulle toe, ligt de Traweitelberg.

't Is een heuvel van zoowat 6 à 7 m. hoogte, die daar plots oprijst uit de vlakke.

Geen wonder dan ook dat de verbeelding der heide-bewoners aan die plaats 'n spookgeschiedenis heeft verbonden.

Maar laat ons de duisternis afwachten, en zien wat er daar zooal gebeurt.

Ziet ge daar in de halve schemering die nog heerscht, dat beest met ruigen pels, gloeiende oogen en likkende muil?

't Is de weerwolf die hier rondloopt.

Hij doet eenige malen de ronde van den heuvel en verdwijnt dan in de bosschen.

Pas op nu, en zie beter toe.

Bemerkt ge die drie lichte schaduwen, die daar komen aanglijden?

Zie hoe zij heen en weer zweven. 't Zijn vrouwelijke gestalten. Ziedaar, nu hebben ze elkaar bij de hand. Ze maken een rondedans.

't Zijn heksen die op den Traweitelberg komen spoken. Ze komen hier elken nacht. Maar voor hun komst doen ze den weerwolf het terrein verkennen. En wee den onvoorzichtige die den berg te na komt en onder zijne tanden valt. Hij wordt onmeedoogend verscheurd. De heksen verder doen niemand kwaad.

't Zijn geesten zeggen de heibewoners, die gedoemd zijn elken nacht op die plaats hun heksendans te komen dansen.

Maar geen mensch gaat bij avond of bij nacht over het pad dat langs den Traweitelberg voert. Men schuwt die plaats als de pest.

'T OUDE KLOOSTER: « TEN TROON ».

Ter streke O. L. V. ten Troon, dicht bij Sas 13 te Vorse-laer ligt een thans in hoeve herschapen klooster van Augustiener monniken.

De kapel is tot schuur herbouwd, en de kloosterpanden dienen tot magazijn. Aan deze puinen heeft het volksgeloof ook eene legende gehecht, en de late leurder durft aan de poort der hoeve niet aankloppen, uit vrees te moeten vernachten in het oude klooster, want daar spookt het.

Men vertelt: met Kerstmis komen de afgestorven paters terug en begeven zich in stoet, dragend kaarsen en flambeeuwen, en zingend gewijde liederen, naar de kapel. Terwijl klinkt het kloksken van 't klooster door 't nachtelijk zwijgen, en zijn eentonig getamp doet de hoevebewoners rondom, in hun bedde rillen van angst.

DE VURIGE SPAANDERS.

In Vorse-laer bestaat ook het gehucht, Strateneind. 't Ligt zoowat 'n half uur van 't eigenlijke dorp verwijderd. Menschen die bij avond naar dat gehucht moeten, verkiezen 'n anderen weg te nemen dan de groote baan die naar dat gehucht voert.

Waarom? Wel als ze de baan nemen moeten ze voorbij de 14 kapellekens. En dat is zoo 'n nare plaats.

Dan denken ze telkens weer terug aan die legende welke grootvader of grootmoeder hen verhaalden als ze klein waren.

Ziehier de legende, ik heb ze afgeluisterd om de stoof gezeten bij Winterdag.

Men was in 't gure jaargetijde, en gelijk alle jaren werd het hout gekapt.

Zander K... had het hout gekocht der kanten rondom de 14 kapellekens.

Er stond daar ook een holle struik die mede verkocht was. Zander had zijn bijl gescherpt op dien nanoen en aan den struik gekomen zette hij zich schrap. Daar ging de bijl de hoogte in en kwam bijtend in het hout terecht, zoodat de spaanders naar alle kanten heenvlogen. Maar wat was dat? Wat blonk er daar voor Zanders oogen? « Och God toch », zei hij. De spaanders vlogen allen als vurige kruiskens door de lucht, klaar blinkende kruiskens! Hoe meer Zander kapte, hoe meer kruiskens er vlogen. De grond lag er rondomme spoedig als met kruisen bezaaid. De man geraakte er niet uit wijs.

Maar toen hij den tronk kloof begreep hij alles. Tusschen de mollige bruine humus-aarde die zich in den hollen boom had opgehoopt, blonk 'n kleine witte hostie. 'n Heilige Hostie! Daarom was dat mirakel met de kruiskens daar gebeurd. Ze was daar blijkbaar door den eenen of anderen heiligschenner weggestopt. De pastoor der parochie werd bijgeroepen. Deze haalde de H. Hostie naar de kerk, waar ze langen tijd bewaard is gebleven.

WITTE GEITEN.

Aan de « bunders » op 't gehucht Loovenhoek en ook aan de plek « de Beeldekens » genaamd, zit het ook niet pluis. Late voorbijgangers hebben daar menigmaal witte geiten zien rondloopen. De beesten loopen immer rond de plek, al blatende. Zij doen verder niemand leed. 't Zijn volgens het zeggen der lieden geesten van afgestorvenen die veroordeeld zijn om in die gedaante gedurende zekeren tijd, zoo rond te loopen bij avond.

DIE ARME LEURDER.

Dit gebeurde in den Loovenhoek. 't Was in den Sansculotten-tijd. Een leurder van Turnhout trok van deur tot deur. Daar 't al late begon te worden vroeg de man na zijn waren te hebben aangeboden, steeds slapings voor den nacht.

Maar de menschen waren te bevreesd voor de Sansculotten, en dierven den leurder geen slapings geven. De man geraakte niet verder, was doodmoe. Noodgedwongen ging hij dan maar in den kant liggen en dekte zich toe met wat dorre bladeren. Maar men was in den winter en het vroom hard dien nacht. 's Anderendaags vonden de bewoners van 't gehucht, den armen leurder stijf-dood, bevrozen.

Toen bekleogen velen den man, maar 't was te laat geklaagd. En ter plaatse zelf werd de arme bloed begraven, want men dorst hem niet naar 't kerkhof brengen, uit vrees voor de Franschen.

HET STALLICHT.

De feiten in deze legende verhaald gebeurden op de Molenheide te Vosselaer, aan het huis van den molenaar, dat stond dicht tegen den Molenberg, waar het volgens het zeggen der menschen 's avonds en 's nachts spookt.

Bij den maalder woonde een knecht, Sis, geheeten. Sis ging op zekeren avond naar buiten om een luchtje te scheppen. Daar ziet hij opeens, boven 't jonge mastbosch een licht, een stallicht, recht op hem afkomen. Verschrikt wijkt hij achteruit en vlucht in huis, de deur achter zich toeslaande. 't Was hoog tijd! Er werd hevig op de deur gebonsd, maar Sis had er den grendel voorgeschoven.

Als men 's morgens ging zien, bemerkte men 't ingebrände merk eener hand in de deur. Die hand had voorzeker Sis willen grijpen.

BESLOTEN TIJD.

Dees geschiedenis viel voor, alweer op 'n ander gehucht, nl. op Zegbroek.

Men was toen in den beloken tijd, en de pastoor der parochie was, den eed niet willende zweren, als zooveel anderen, gaan vluchten voor de Sansculotten.

In de hoeve van J. Struyfs. was toen een geheim kamerken, waarin zich de priester overdag verborgen hield.

't Gebeurde meer dan eens dat de Franschen op het pachthof kwamen huiszoeking doen.

Maar van hunne komst telkens verwittigd schoof men telkens 'n groote kleerkast voor den ingang van het kamerken.

Zoo vonden de schelmen den pastoor niet.

Thans nog toont men aan den bezoeker 't kamerken waar de eerweerde priester eens verborgen zat.

DE SLANGEN.

In Zoersel bosch huisde 'n overgroote slang. Ze had er haar nest met jongen in eene houtmijt. En de menschen waren uitermate bang van die slang. Op zekeren keer kwam een jong heethoofd in de streek. Hij pochte erop dat hij naar 't nest durfde gaan zien. En waarachtig, hij deed het! Maar... hij zette zich te paard. De slang.

hem ziende, kronkelde er naartoe met eene verbazende snelheid. Maar de jongen schoot op de vlucht met zijn peerd, en de slang er achter. De lieden nu staken rap de houtmijt in brand. De jonge slangen piepten luide om hulp. De oude slang dit hoorende, kwam teruggekronkeld, en stortte zich in den vuurpoel. De slang met haar jongen verbrandde tot pulver, en de menschen waren van het monster verlost.

DE WITTE PATERS.

Ik wil U 'n legende verhalen, waarvan de feiten plaats grepen op 't Vroegeind te Vorrsselaer. Daar loopt een beekje, kronkelend door de landerijen. Over dat beekje liggen daar eenige houten balcken met zoden bedekt, dienst doende als brug.

Als ge 't brugsken over zijt komt ge in een mastbosch waardoor het pad al kronkel-slaande loopt. Jef L... kwam bij valavond van 't dorp. Aan het brugje over den loop gekomen, zag hij voor zich in 't bosch twee witte paters.

Ze kwamen op hem af, gingen ne keer rond hem en verdwenen terug in 't bosch, zonder hem verder kwaad te doen, of een woord te hebben gesproken.

Ook andere menschen zagen later de paters in 't wit. Ze kwamen telkens op de menschen af, gingen er rond, en verdwenen lijk ze gekomen waren, stilzweigend.

En, al deden ze niemand kwaad, toch waren de menschen telkens blij dat ze door 't beruchte bosch waren.

DE HEILIGSCHENNER.

Rond Paschen ging een inwoner van Berkelheide onder Vorrsselaer te biechten. Doch hij verzweg 'n zonde. Bij het naar huis keeren kwam hij midden in de eenzame heide den brandenden Scheper tegen, die hem met zijne gloeienden wijsvinger bedreigde.

De man keerde haastig op zijne stappen terug, en ging zijne zonde belijden.

Thans zag hij bij 't huiswaarts keeren den brandenden Scheper niet weer.

HET VEULEN.

Te Boschhoven aan de kapel te midden de bosschen, gebeuren soms ook rare dingen.

Toen de stroodekker van Vorrsselaer daar eens bij valavond voorbij kwam, zag hij almeteens een zwart veulen in 't bosch rond-

loopen. Later toen hij in den omtrek ging dekken, en 's avonds terug door 't bosch moest zag hij 't veulen weer.

Hij pakte zijn dekkersmes en liep op het veulen toe. Het dier vluchtte, en wat moeite de dekker ook deed, en hoe hard hij ook liep, hij kon toch het veulen niet inhalen.

EEN NIET GEDOOPT KINDJE.

't Volgende gebeurde op 't gehucht Pallaaraard.

Een nog jong meisje was tegen den avond bezig met rapen te wasschen in een kuil.

Opeens kwam daar een stallicht aangevlogen, recht op haar af. 't Meisje verschoot er danig van en kon geen voet meer verzetten. 't Stallicht zette zich op haar rug, zonder dat zij eene beweging kon maken om zulks te beletten. Iederen keer dat zij in 't vervolg rapen ging wasschen geschiedde 't zelfde met het stallicht.

Op 't einde vertelde zij haar geval aan den pastoor. Deze gaf haar den raad een potten met wijwater mee te nemen en met het water zich zelven te besprenkelen als 't stallicht afkwam.

De menschen ondertusschen, die 't gebeurde vernamen, vertelden dat het de ziel was van een klein kind, dat niet gedoopt en was. De dochter nu besprenkelde zich met gewijd water, toen dien keer 't stallicht op haar af kwam. Opeens verdween het licht en het meisje heeft het nooit meer gezien.

EEN GELIJKAARDIGE VERTELLING.

Eene gelijkaardige vertelling komt ons toe uit 't Zegbroek, een gehucht van Vosselaer.

Daar woonde bij 'n boer eene meid, zij ook was bezig rapen te wasschen, toen zij uit de diepte van 't water een zacht geschrei hoorde opstijgen.

De lieden waaraan ze 't geval blootlegde verzekerden haar dat het de ziel was van een kindje, dat zonder doopsel gestorven was. Zij ook legde haar geval aan den priester uit. Deze beval haar een kruiske over den put te maken met gewijd water. Zij deed zulks en hoorde van toen af 't geschrei in het water niet meer.

EENE HEKS.

Pol ging « buurten » in de Grobbendoncksche heide. Toen ze daar zoo te praten zaten rond het open vuur, werd er almeteens op de deur geklopt. Als ze hadden opengedaan zagen ze daar voor hen, op eenigen afstand, twee mannen te paard. De ruiters zaten onbeweeglijk in het zadel, ze sliepen.

Dat duurde zoo tot het op den verren onzichtbaren kerktoeren 12 slagen sloeg.

Toen werden de ruiters wakker.

Maar binst dat ze nog sliepen was er eene vreemde vrouw binnen gekomen en had zich op 'n houten bloksken aan 't vuur neer gezet. Nu kwamen die ruiters ook binnen, en zetten zich insgelijks aan 't vuur. Opeens krabde de vrouw op den grond, en meteen vloog ze door de schouw, al krijschend en schreeuwend weg. En de twee vreemde mannen vlogen onmiddellijk haar achterna.

NOG EEN STALLICHT.

't Volgende viel voor op het Heiken aan Sas 13 te Vosselaer, ter plaatse waar nu 't steenen kapelleken staat. Maar in den tijd dat de hier verhaalde feiten gebeurden, stonden daar nog drie linde-boomen, en aan den middensten boom hing een simpel houten kapelleken. En als er op 't Heiken 'n mensch stierf, en men de lijk-kist met de kar naar 't dorp had gevoerd, legde de voerman bij 't terugkomen immer de strooien busseltjes waarop de kist had gestaan, kruisgewijze op den grond, aan 't kapelleken. Geen wonder dan dat deze plaats geschuwd werd, en dat er den een of anderen keer iets moest gebeuren.

Ziehier nu wat er gebeurde.

Op zekeren keer kwam Ivo met de kar terug van 't dorp. Zijn kleinste zat bij hem op 't gespan. Ze waren juist aan 't kapelleken gekomen. Opeens roept de jongen: «Vader, zie, zie, een lichtje dat beweegt», en hij wees naar een vaal-rood licht dat door de lucht kwam aanzweven.

Nu moet ge weten dat het stallicht altijd afkomt als g'er naar wijst.

Dit was ook het geval met Ivo. Het stallicht kwam afgevlogen, en plaatste zich op het zadel van 't paard.

De voerman, die van geen klein gerucht verveerd en was sloeg er naar met de zweep. Maar niemandalle gekort, 't stallicht bleef waar 't was.

Toen zette Ivo zijn paard aan 't loopen.

Paard en voerman kwamen bezweet aan de hoeve aan. 't Stallicht zat nog steeds op het zadel. Daar begon de voerman weer naar 't licht te slaan maar dit verroerde niet, en hij gevoelde dat hij er steeds dwars doorheen sloeg, met den stok van z'n zweep.

Toen Ivo eindelijk ophield van slaan vloog het stallicht vanzelf weg, en verdween ginds ver in de mastboschen.

Dien keer, zoo beweerde de man, had hij schrik gekend.

« BETOOVERD ».

Ten laatste, nog 'n nare vertelling uit de Molenheide. Jef begaf zich bij nachte naar Pulderbosch. 't Was 'n regenachtig weder, maar toch schoot de maan bijwijlen van achter 'n grove wolk te voorschijn.

Top in de bosschen kwam Jef 'n oud vrouwken tegen, moeilijk voortsleffend, met behulp van haar stok.

De vrouw stond voor hem stil en vroeg:

« Waar gaat ge heen man? » « Naar Pulderbosch », zei Jef. « Daar geraakt ge nooit vriendje, hi, hi », deed het wijfje terug en ze strompelde verder langs 't schaarsch verlichte pad.

Jef kreeg 't benauwd om 't harte toen hij dien spotlach door 't bosch hoorde galmen. Hij zette den weg voort maar na eenigen tijd bemerkte hij tot zijn niet geringe verbazing en schrik, dat hij op dezelfde plaats terugkwam, waar hij die oude had ontmoet.

Zoo liep hij wel 10 keeren altijd in 't rond en telkens kwam hij terug op de zelfde plaats.

Tegen den morgen geraakte hij uit 't bosch en gansch ontdaan kwam hij thuis aan.

Hij was er vast van overtuigd dat hij betooverd werd dien nacht.

KINDERLIEDEREN.

I.

Koekeloeren haan

Wat doet ge met dat vaan?

Vischjes vangen.

Wat doet ge met die vischjes?

't Vel aftrekken.

Wat doet ge met dat vel?

Beurzekens maken.

Wat doet ge met die beurzekens?

Geld insteken.

Wat doet ge met dat geld?

Kindekens koopen.

Wat doet ge met die kindekens?

Naar 't school laten gaan.

Wat leeren ze daar?

Den A. B. C.

De kat ging mee.

De hond bleef thuis,

« Wip », zei de muis,

In 't zomerhuis.

II.

Onder de bank, dar ligt wat zand
Daar voeren we mee naar Engeland,
Van Engeland naar Spanje
Appelen van Oranje
Peren van den hoogsten boom
Al wie 't gouden spelken plukt
Die draagt de gouden kroon.
De gouden kroon van biezen
In den winter zal het vriezen
In den zomer zal het zonneken schijnen
Dan loopen de boeren met klompen
Animargriet,
Zeg ik het niet
Morgen is Tist verdronken.

III.

Klein, klein kleuterken
Wat doet ge in mijnen hof,
Ge plukt er al de bloemkens af
En ge maakt mijnen hof zoo grof.
Mamaken die zal kijven
Papaken die zal slaan,
Klein, klein kleuterken
Laat al die bloemkens staan.

2.

Klein, klein kleuterken
Wat doet gij in mijn huis
Er blijven wonen moogt gij niet
Ge maakt te veel gedruisch
Mamaken die zal kijven
Papaken die zal slaan
Klein, klein kleuterken
Maakt U maar gauw vandaan.

3.

Klein, klein kleuterken
Wat doet gij op de straat
Er blijven spelen moogt gij niet
Het wordt al veel te laat.
Mamaken die zal kijven
Papaken die zal slaan
Klein, klein kleuterken
Maakt U maar gauw vandaan.

IV.

- Vr. Wij zijn de meisje van 't kasteel.
Kiremandee, dee-dee.
En zou ik hier geen dochter kunnen krijgen?
Kiremandee, dee-dee.
- A. En wat voor dochter zou dat moeten zijn?
Kiremandee, dee-dee.
- Vr. Dat zou Marieken moeten zijn
Kiremandee, dee-dee.
- A. Die krijgt ge nog niet
Kiremandee, dee-dee.
- Vr. Ik zal U gouden slofjes geven.
Kiremandee, dee-dee.
- A. Daar hebt ge ze dan
Kiremandee, dee-dee.
- Vr. Dat zou Jeanetteken moeten zijn
Kiremandee, dee-dee.
- A. Die krijgt ge nog niet
Kiremandee, dee-dee.
- Vr. Ik zal U n'en gouden voorschoot geven
Kiremandee, dee-dee.
- A. Daar hebt ge ze dan
Kiremandee, dee-dee. enz.

DE KOEKOEK.

Op eenen boom een koekoek.
Sim, solidim, boembam soledim solidi.
Op eenen boom een koekoek
zat.

2.

Dan kwam een jonge jager
Sim, solidim, boembam soledim solidi.
Dan kwam een jonge jager
aan.

3.

Hij mikte met zijn geweerke
Sim, solidim, boembam soledim solidi.
Hij mikte met zijn geweerke
paf.

4.

En schoot den armen koekoek
Sim, solidim, boembam soledim solidi.
En schoot den armen koekoek
dood.

5.

Maar als het jaar verloopen
Sim, solidim, boembam soledim solidi.
Maar als het jaar verloopen
was.

6.

Dan kwam de arme koekoek
Sim, solidim, boembam soledim solidi.
Dan kwam de arme koekoek
weer.

7.

En lachte onzen jager
Sim, solidim, boembam soledim solidi.
En lachte onzen jager
uit.

NIEUWJAARSLIEDEREN.

I.

Nievejaarken zoete
Ons verken heeft vier voete
Vier voeten en een steert
Ik ben een nievejaar weerd.

II.

Nievejaarken zoete
Ons verken heeft vier voete
Vier voeten en ne kloon
Ik ben N..... zoon.

III.

Nievejaarken zoete
Ons verken heeft vier voete
Vier voeten en een fleske
Ik ben Van N..... meiske.

IV.

Starre, starre,
Ossen en varre
Kalver en koei
Die wa geven zijn d'r goei.

V.

Nievejaarken Hageland
Ons verken heeft zijn staartje verbrand.
Van achter aan z'n preutje
Moeder geef me 'n neutje
Is 't geen neutje dan is 't een duit
Scheer het langs de venster uit.

VI.

We staan hier in de kou
Te schudden en te beven
Ons hart dat breekt van rouw
Ach wil ons toch wat geven
Wat bier of brandewijn
Maar geld zou beter zijn
Want met dees heilige dagen
Ons beurzeken wordt zoo klein

VII.

Als ze niets krijgen zingen de kinderen heel boos:
Hoog huis, leeg huis,
D'r zit 'n gierige pin in huis.

VIII.

UITHANGBORDEN.

In den Keizer; In den Leeuw; In den Eenhoorn; In de Kroon;
In den Bonten Os; Het Moleken; 't Spiegeltje; De Zwaan; In den
kleinen Keizer; De Grooten Keizer; De Schild; De Pelikaan; De
Engel; St. Joris; In den vroegen Morgend; De Valk; In 't Spieken;
Den Hert; De Anker; In den Roskam; Huis ten Halve; Den Doorn-
boom; de Nachtegaal; In de Goorbergen; In het Schild.
